

Kutsal Kitap'ta Adları Geçen Önemli Yerler

kaynağından yazarın izniyle alınan notlar¹

AĞLAYIŞ VADİSİ (BAKA VADİSİ): Birçok dillerde «Baka vadisi» diye çevrilip belirli bir yerin adı olarak yorumlanan «emek habbaka» sözü Türkçe Kutsal Kitap'ta simgesel ad olarak yorumlanıp «ağlayış vadisi» diye çevrilir. Söz yalnız şu parçada geçer: «Ey orduların RABBİ.. kuvveti sende olan adam ne mutludur! Sion yolları onun yüreğindedir. Ağlayış vadisinden geçerken, orasını kaynaklar yeri ederler; ilk yağmurda onu bereketlerle kaplar» (Mezmur 84 3,5,6).

«Emek habbaka» sözünden üç anlam çıkarılabilir: Bir çeşit dut ağacı (bu ağaçta oluşan sakız gözyaşları andırışında dökülür), ağlayış (İbranice, bakah) ve susuz yer. Zayıflığını anlayıp Tanrı'ya güvenerek güçlenen kişinin sevinci anlatılmaktadır. Gerçek bir yerin adı olan Sion, tapınağın bulunduğu tepe olarak Tanrı'nın huzurunu simgeler. Tanrı'ya güvenen kişi Tanrı'nın huzuruna girmek isteğini aklından çıkarmaz. Bunun için sıkıntı çekerken (ağlarken, ya da kuru bir yerde bulunurken) bu deneyimden ruhsal yarar sağlamaya çalışır. Ya göz yaşlarını su kaynağına dönüştürür ya da kuru yerde Tanrı sağladığı diri sular pınarına kavuşur. Kutsal Ruh'un kutlulukları ona dökülür. Yeni Antlaşma'da olduğu gibi: «Üstelik acılarda bile övünç duyuyoruz. Çünkü acının katlanışı oluşturduğunu biliyoruz. Katlanış denenmeden geçildiğini gösterir, denenme de umudu oluşturur. Bu umut utanç getirmez. Çünkü Tanrı'nın sevgisi bizlere verilen Kutsal Ruh aracılığıyla yüreklerimize dolup taşmaktadır» (Romalılar 5 3-5).

«Baka vadisi»nin «Sion yolları» gibi simgesel anlam alan gerçek bir yerin adı olup olmadığı konusunda kesin bir sonuca varılamaz. Gerçek bir yerse adını orada yetişen dut ağaçlarından aldığı olasıdır. Kutsal Kitap böyle bir dereden söz eder. «Refaim deresinde» yayılan Filistiler'e karşı çıkan Davut'a Tanrı ancak «dut ağaçlarının tepelerinde yürüyüş sesi iştince» harekete geçmesini buyurdu (II Samuel 5 22-25). Yine de aynı yer olup olmadığına kesin kanıt yoktur.

AKOR: Tanrı'nın sözünü çiğneyerek büsbütün Tanrı'ya verilen Eriha kentinden kendine çapul malı alan Akor, bütün İsrail'i sıkıntıya düşürmüştü. Yeşu onu, oğullarını, kızlarını ve malını Akor deresine götürdü ve kendisine: 'Niçin bizi sıkıntıya düşürdün?' dedi. 'RAB bugün seni sıkıntıya düşürecek.' Ve bütün İsrail onu taşla taşladılar, ve onları ateşte yaktılar. Ve onların üzerine büyük taş yığını yığdılar... ve RAB kızgınlığından döndü. Bunun için bugüne dek o yerin adına Akor (sıkıntı) deresi denilir (Yeşu 7:25,26).

Bu derenin konumu üzerinde uzmanların görüş ayrılıkları vardır. Eriha'ya yakın bir yerde bulunması gerekirdi. Yahuda oğullarının miras sınırının oradan geçtiği bildirilir (Yeşu 15:7). Peygamberler sıkıntı deresinin gelecekte bambaşka bir özellik taşıyacağını bildirirler. RAB şöyle diyor: 'Dağlarım Yahuda'dan mirasçı çıkaracağım. Ve beni aramış olan halkım için... Akor deresi sığırlara mandıra olacak' (Yeşeya 65:9,10). 'Beni unutmuştun, RAB diyor. Bundan dolayı işte ben onu kandıracağım ve onu çöle götüreceğim ve onun yüreğine söyleyeceğim.. ve umut kapısı olarak kendisine Akor deresini vereceğim' (Hoşea 2:13,15). RABBİN verdiği eğitici sıkıntılarla günahından dönen halk için sıkıntı deresi umut kapısına dönüştürülür.

AMMON: Erden (Ürdün) ırmağının doğusunda bulunan bir ülke. Güney sınırı doğuda Lut gölüne akan Arnon ırmağı ve kuzeyde Erden ırmağına akan Yabbok ırmağıydı. Batısında Amoriler'in kralı Sihon'un ülkesi bulunuyordu. Lut'un kızına doğan Ben-ammi'nin soyu bu

¹ Kutsal Kitap'ta Adları Geçen Önemli Yerler kaynağından alınan notları kullanabildiğimiz için yazara candan teşekkür ederiz.

ülkede oturuyordu. Ben-ammi bugüne dek Ammon oğullarının atasıdır (Tekvin 19:38). Ben-ammi 'akrabamın oğlu' anlamına gelir. İsrail oğulları Sihon'u vurduktan sonra bütün kentlerini aldılar. Ancak Ammon oğullarının ülkesini tüm Yabbok ırmağı kenarına...RABBİN yasakladığı hiçbir yere yaklaşmadılar (Tesniye 2:34,37). Bu ülkenin başkenti bugün Ürdün'ün başkenti olan ve Amman adıyla tanınan kentti. O çağda, Ammon oğullarının Rabba kenti olarak tanınırdı. 'Refalar'dan arta kalan Başan kralı Og vardı; işte onun yatağı demir yataktı; o Ammon oğullarının Rabba kentinde değil midir?' (Tesniye 3:11).

ANATOT: Harun oğullarının kahinlerinin oturmaları için ayrılan bir kent. Benyamin oğullarının mirasındaydı (Yeşu 21:13,18,19). Kalıntıları bugün Yerusalem'in (Kudüs'ün) kuzeyinden beş kilometre uzaklıkta bulunan Anata köyünün yakınlarındadır. Süleyman'dan krallığı kendisi için almaya çalışan Süleyman'ın ağabeyi Adoniya ile iş birliği yaptığı için Süleyman'ın kahinlikten attığı Abiatar'ın oturduğu kentti. Kral, kahin Abiatar'a dedi, 'Anatot'a, kendi tarlalarına git' (1.Krallar 2:26). Bu kentin en ünlü oğlu peygamber Yeremya idi. Benyamin ülkesinde Anatot'ta olan kahinlerden Hilkiya'nın oğlu Yeremya (Yeremya 1:1; 11:21; 29:27), Abiezer (2. Samuel 23:27), Yehu (1. Tarihler 12:3) ve Davut'un yiğitlerinden bazıları (1. Tarihler 11:28; 27:12) oralıydı. Sürgünden sonra kent yeniden bir birleşim merkezi oldu. 'Benyamin oğulları Geba'dan başlayarak Anatot, Nob ve Ananya'da... oturdular' (Nehemya 11:31,32,33).

AR: Moab'ın başkentiydi. İbranice anlamı kenttir. İsrail oğulları 'çölde olan' Amoriler sınırından çıkan Arnon deresinin öte tarafına kondular; çünkü Arnon Moab ile Amoriler arasında Moab sınırıdır. Bunun için RABBİN Savaşları kitabında deniliyor: 'Sufa'da Vaheb ve Arnon dereleri ve Ar meskenine doğru eğilen, Moab sınırına dayanan derelerin yamacı...' (Sayılar: 21:13-15). Buna göre Ar Arnon deresine yakındı. Oysa bugün tam olarak nerede bulunduğu bilinmiyor. Amoriler'in kralı Sihon.. Moab'ın önceki kralı ile savaşmış ve Arnon'a kadar tüm yurdunu elinden almıştı. Bunun için mesel söyleyenler şöyle diyorlar: 'Sihon'un kentinden alev çıktı; Moab'ın Ar kentini, Arnon'un yüksek yerlerinin efendilerini yiyip bitirdi'(Sayılar 21:26-28). Her ne kadar İsrail oğulları Sihon'un ülkesini aldıysa da Moab'a özgü hiçbir toprağı elde etmeye izinleri yoktu. Musa halka şunları buyurur: 'RAB bana dedi: Moab'ı sıkıştırma ve onlarla savaşa girişme. Çünkü sana mülk olarak onun ülkesinden vermeyeceğim; çünkü Ar yurdunu Lut oğullarına mülk olarak verdim'(Tesniye 2:9; aynı konu için bakınız. Tesniye 2:18 ve 19). Moab Lut'un oğluydu (Tekvin 19:30-38). Yeşeya peygamber Ar kentinin yıkılacağını önceden bildirir: 'Moab'ın yükü. Çünkü Moab'ın Ar kenti bir gecede virane oldu ve yok oldu' (Yeşeya 15:1).

ARABİSTAN: Yeni Antlaşma'da ve eski Antlaşma'da «Arab ili» diye tanınan bölgeler «Arabistan» diye tanınırdı. Bu ad Filistin'in doğusunda ve güneyinde bulunan çöller ve bozkırlar için kullanılırdı. Yeni Antlaşma'da bu ad yalnız iki kez geçer. Her ikisinde Pavlus'un Galatyalılar'a mektubunda bulunur. Şam yolunda yüceltilmiş Mesih'i gördükten sonra şunları bildirir: «O anda ne kimseye danıştım, ne de benden önce haberci olanları görmek üzere Yerusalem'e gittim. Bunun yerine Arabistan'a gittim, sonra yine Şam'a döndüm» (Galatyalılar 1:16-17). Pavlus'un Arabistan'ın neresine gittiğini bilmiyoruz. Kendisi başka bir mektupta bizlere bir ip ucu verir: «Şam'da kral Aretas'ın atadığı vali beni ele geçirmek için tüm Şam kentini göz altına aldı. Bir çamaşır sepetinde pencerenin eşiğinden aşağı indirilerek onun elinden kaçtım» (2. Korintliler 11:32,33). Kral Aretas'ın başkenti kayalar ve uçurumlarla çevrili Petra kentiydi. Acaba Pavlus oradaki Yahudiler'in sinagogunda Mesih'in Sevinç Getirici Haberi'ni bildirmiş midir? Yahudiler'in arasında çıkan kargaşalık nedeniyle miydi ki kral Aretas Pavlus'u ele geçirmeye çalıştı? Haberilerin İşlerinde Yahudiler'in kendisini ortadan kaldırmak için sözbirliği ettiklerinden sözedildi. «Onu ortadan kaldırmak için gece gündüz kent kapılarını gözlediler» (Haberciler'in İşleri 9:23-24). Şam'daki Yahudiler kral Aretas'ın sınırlarının dışındaydı ama Şam'da oturan Araplar'ı korumak ve cezalandırmak için Romalılar'la yaptığı antlaşma'ya göre kral Aretas'ın atadığı bir vali vardı orada. Bu vali Şam'ın dışında yapılan suç için kimseyi Şam'da tutuklayamazdı ve ölüm cezasına çarptırılmayacak bir suç için de kimseyi kral Aretas'a teslim edemezdi. Oysa kralın Arap yurttaşlarını gözetmek için, Şam'ın surlarını

gözetleyen valinin askerleri vardı. Onlar Yahudiler'in Pavlus'u ortadan kaldırma planını yerine getirecekti. Ama Pavlus bunu öğrendi ve kaçabildi. Bundan çıkarabildiğimiz sonuç Pavlus'un kral Aretas'ın sınırları içinde, Sevinç Getirici Haber'i Yahudiler'e bildirmiş ve kral Aretas'ın gözünde suç sayılan bir durumun meydana gelmiş olması gerektiğidir. Böylece Pavlus'un gittiği Arabistan kral Aretas'ın krallığı sınırları içinde olsa gerekti. Büyük olasılıkla olay başkent Petra'da geçmişti.

Arabistan sözü İncil'de bir kez daha geçer (Galatyalılar 4:21-31). Bu kez Arabistan, İsrail oğullarının Musa aracılığıyla Tanrı'dan aldığı ruhsal yasanın verildiği Sina yarım adasına değinir. Tanrı vaadini insan girişimiyle gerçekleştirme çabası, köle kadın Hacer'in İbrahim'e doğurduğu çocuğa benzetilir. Mısırlı Hacer'in oğlu İsmail, özgür kadının oğluyla miras almadığı için Paran çölünde oturdu (Galatyalılar 4:30; Tekvin 21:21). Paran çölü Sina yarım adasındadır. Hacer Arabistan'da bulunan Sina dağına simgeler. Bugünkü Yeruşalim'e koşuttur bu. Çünkü çocuklarıyla birlikte köleliktedir' (Galatya. 4:25). Hacer ruhsal yasayı simgeler. İnsan çabası kurtuluşla değil günah köleliğiyle sonuçlanır.

ARARAT: Nuh'un gemisi bu yörenin dağlarına oturdu. 'Gemi yedinci ayda, ayın on yedinci gününde Ararat dağları üzerine oturdu'(Tekvin 8:4). Çağlar sonra Aşur imparatorluğu zamanında Aşur kralı Senharib, Yahuda'ya karşı savaş açtı (2.Kral.18:13). Kral Hizkiya RABBE dua ettikten sonra RABBİN meleği Aşur ordugahında 185.000 kişiyi öldürdü. Senharib Nineve'ye döndü, 'Kendi ilahı Nisrok'un evinde tapınırken Adrammelek ve Şaretser onu kılıçla vurdular, ve Ararat diyarına kaçtılar' (2.Kral.19:37; Yeşaya 37:38). Bugün Irak topraklarında bulunan Aşur krallığından kalma yazıtlarda 'Urartu' diye tanınan bir ülkeden sözedilir. Uzmanlar bunun Ararat olduğu düşüncesindedirler. Bu ülke van gölü ve çevresinde bulunuyordu. Nuh'un gemisinin 5214 metre yüksekliğindeki büyük Ağrı dağında halen parçalarının görülebildiğini söyleyenler var. Urartu'nun başkenti önce Van'da ve daha sonra Toprakkale'deydi. Urartu halkı tapıkları ilaha değinerek kendilerine 'haldi çocukları' adını verirdi. Kutsal Kitap'ta son olarak bu ülkenin adı Yeremya'nın bir peygamberlik sözünde geçer: 'Milletleri ona (Babil'e) karşı hazırlayın, Ararat, Minni ve Aşkenaz krallıklarını ona karşı çağırın'(Yeremya 51:27). Mannai adlı halkın ülkesi bugünkü İran'ın güney batı bölgelerini kapsardı. Babil tarihçesi'ne göre Mannai halkı daha önce düşmanları olan Aşuriler'le bağlaşma yapıp Babil'in ele geçirilmesine yardım etmişlerdir.

ARNON: Doğudan batıya doğru akan ve Lut gölüne boşanan bir dere. Daha önce Arnon'un güneyi Moab toprakları ve kuzeyi Ammon ile Amori topraklarıydı. «Moab sınırı Arnon'du» (Hakimler 11:18). Musa'nın yönetimindeki İsrail oğulları güneyden Arnon deresini geçtiler. Arnon vadisinden Hermon dağına kadar olan toprakları ele geçirdiler (Tesniye 3:8). Amoriler'in kralı Sihon'un ve Başan kralı Og'un ülkelerini aldılar. Musa bu ülkeyi nasıl böldüğünü şöyle anlatır:»Arnon vadisinin yanında olan Aroer'den itibaren ülkeyi ve Gilead dağılığının yarısını kentleriyle birlikte Rubeniler'e ve Gadiler'e verdim ve Gilead'dan artakalanı ve Og'un ülkesi olan bütün Başan'ı, bütün Argob ülkesini Manasse'nin yarım sıptına verdim» (Tesniye 3:12-13). Arnon'un anlamı «coşkun dere» olarak verilir. Bugün «Mucib vadisi» diye tanınır.

AROER: Doğudan batıya akan ve Lut gölüne boşanan Arnon deresinin kuzey kıyısında bulunan bir kent. Adın anlamı «duvarla çevrilmiş». Amoriler'in güney sınırını koruyan bu kent, Lut gölünün doğusunda 24 kilometre uzaklıkta bulunan bugünkü Ara'ir kentidir. Arnon deresi o noktada derin bir boğazdan geçer. Aroer, Musa ile İsrail oğullarının ilk ele geçirdikleri kenti. Arnon deresini güneyden geçip kuzeydeki Amoriler'in ülkesini aldılar. Bu ülke Ruben ve Gad boyları arasında bölündü (Tesniye 3:12). Üç yüz yıl sonra Ammon oğulları Aroer ve yöresine sahip çıkmak istedi (Hakimler 11:13). Ama Yeftah bunu kabul etmedi (Hakimler 11:14-28) ve Ammon oğullarıyla savaşıp onların bazı kentlerini ele geçirdi (ayet 29-33). Yıllar sonra Şam kralı Mazael Aroer'i vurdu (2. Krallar 10:31-33). Moab halkına ait bir yazıttan o çağda Moab kralı Meşa'nın Aroer kentini ve Arnon kenarındaki yolu yaptığını biliyoruz. Yeremya zamanına

kadar Aroer'in Moab'ın ellerinde kaldığını, peygamberin bildirdiği RABBİN şu Sözü'nden anlarız: «Moab'ı harab eden sana karşı çıktı, senin hisarlarını yıktı. Ey sen, Aroer'de oturan, dur da bekle; kaçan ere ve kurtulan kadına sor: Ne oldu? de. Moab utandı, çünkü yıkıldı» (Yeremya 48:18-20).

Başka bir Aroer'den söz edilir. Bu kent Yahudiye'nin Negev (güney) bölgesindeydi. Beer-şeba'nın 20 kilometre güney doğusundaydı. 'Davut Tsiklag'a geldi ve: İşte RABBİN düşmanlarından size bir hediye' diyerek Yahuda ihtiyarlarını, kendi dostlarına.. Cenub'daki Romot'ta olanlara... ve Aroer'de olanlara...ve Davut'la adamlarının çoğu kereler gitmiş oldukları yerlerin hepsini çapul malından gönderdi' (1. Samuel 30:26-31). Davut'un ordularının yiğitleri arasında 'Aroerli Hotam'ın oğulları Şama ve Yeiel vardı (1. Tarihler 11:44).

ARPAD: Bu kentin Halep'in kuzeyinde bulunan Tel Rifa'ad olduğu düşünülüyor. Arpad kenti Şam ve Hamat kentlerinin müttefikiydi (Yeremya 49:23). Şam kentini ele geçirebilmek için Aşur kralları Mesih öncesi 754 yılından 720 yılına kadar onu bir kaç kez ele geçirdi. RAB Aşur krallarının gururunu ve hırsını kendi amacı için kullanacağını şu çarpıcı peygamberlikle açıklar: «Ey Aşurlu, öfkemin değneği! Onun elindeki asa benim gazabamdır. Onu kötü bir ulusa karşı göndereceğim.. gazap ettiğim halka karşı ona emredeceğim. Ama o böyle düşünmüyor.. ancak onun yüreğinde olan yok etmek ve birçok ulusu kesip atmaktır. Çünkü diyor: Reislerimin hepsi kral değil mi? Kalno da Karkemiş gibi değil mi? Hamat da Arpad gibi değil mi? Samiriye Şam gibi değil mi? Oyma putları Yeruşalim'in ve Samiriye'ninkinden daha iyi olan putlarına ne ettimse, Yeruşalim'e ve onun putlarına da etmez miyim? Rab.. Yeruşalim'de bütün işini başarınca, Aşur kralının mağrur yüreğinin semeresini ve yüksek bakışlarının güzelliğini cezalandıracağım» (Yeşaya 10:5-12; 2.Krallar 18,19; Yeşaya 36,37 bölümlerine de bakınız). Arpad'ın anlamı yatak ya da refah yeri olarak verilir.

AŞDOD: Adın anlamı kaledir. Filistiler'in beş kentinden biriydi. Öbürleri Gaza, Gat, Ekron ile Aşkelon'du. Aşdod bugünkü Gaza'nın (Gazze'nin) kuzey doğusunda 28 kilometre uzaklığında bulunan Esdud kasabasıdır. Yeşu bu kenti ve çevresini Yahuda soyuna verdi (Yeşu 15:45-47). Oysa RABBİN Yeşu'a söylediği gibi: «Mülk olarak alınacak pek çok yer kaldı. Kalan yer şudur: bütün Filistiler yöresi.. Filistiler'in beş beyleri, Gazalılar, Aşdodlular, Aşkelonlular, Gatlılar ve Ekronlular..» (Yeşu 13:1-3). Aşdod'da, Gaza'da ve Gat'ta dev ırk olan Anaklar bulunuyordu (Yeşu 11:22). Bu dev ırk yıllar sonra hala Filistiler'le birlikte oturmakta olduğu, dev adam Golyat'ın öyküsünden anlaşılır: «Filiştiler ordugahından adı Golyat olan Gatlı pehlivan çıktı, boyu altı arşın ve bir karıştı (2 metre 92 santimetre)» (1.Samuel 17:4). Filistinde yaklaşık bu çağa ait aynı büyüklükte insan iskeletleri bulunmuştur. Aşdod'la ilgili en önemli olay RABBİN antlaşma sandığının savaşta alınıp Aşdod'daki Dagon adlı ilahın tapınağına koyulmasıydı (1.Samuel 5:1-5). «Ertesi günü erken kalktılar ve işte Dagon RABBİN sandığı önünde yüzüstü yere düşmüştü. Dagon'u alıp yine yerin koydular.» Bu kez Dagon düşüp parçalandı. RAB Aşdodlular'ı ularla vurduğu için Aşdodlular sandığı Gat'a gönderdiler. Aşur kralı ikinci Sargon M.Ö.711 yılında Aşdod kentini yerle bir etti (Amos 1:8; Yeşaya 20:1). Yeremya «lanetlik olsunlar diye.. bütün Filistiler ülkesi krallarına, Aşkelon'a, Gaza'ya, Ekron'a ve Aşdod'dan artakalanlar.. RABBİN elinden.. öfke şarabı kasesini..» alıp içirdiğini yazar (Yeremya 25:15-26). Aşdod'dan ancak artakalanlar vardı. Aşdod'un durumu daha da kötü olacaktı (Tsefanya 3:4; Zekarya 9:6). Sürgünden dönen Yahudiler'den bazıları Aşdodlu karılar aldı (Nehemya 13:23-25). Hirodes kenti yeniden kurdu ve kent Yeni Antlaşma çağında Azotos adını taşıdı. (Bakınız AZOTOS'a).

AŞDOT: (Bakınız AŞDOD ve AZOTOS'a).

AŞUR: Eski Aşur halkının oturduğu ülke. Bu ülkenin hükümdarları M.Ö. 9'uncü ile 7'inci yüzyıllar arasındaki çağda bütün Orta Doğu'yu etkileyen bir imparatorluk kurmuşlar. Aşur Nuh'un torunuydu. Babası Sam'dı (Tekvin 10:21-22). Böylece Sami halklardan olduğu anlaşılır. Kent olarak Aşur'a ilk kez Ham'ın oğullarının dağılımıyla ilgili olarak değinilir: «Ham'ın oğulları

Kuş.. Nimrod'un babası oldu; o yeryüzünde kudretli adam olmaya başladı.. Onun krallığının başlangıcı Şinar ülkesinde Babil, Ereğ, Akkad ve Kalne idi. O ülkeden Aşur'a çıktı, Nineve'yi, Rehobot-ir ve Nineve ile Resen'i bina etti» (Tekvin 10:6-12). Aşur kenti bugünkü Irak topraklarında bulunuyordu. Dicle ırmağının batı kıyısında Mezopotamya'nın en geniş olduğu bölgede, Irak'ın kuzeyindeydi. Nimrod'un krallığının bulunduğu Babil, Ereğ ve Akkad ise Irak'ın orta bölgesindeydi. Aşur halkının ne zaman Aşur kentini kurduğı bilinmiyor. Ama bunun Nimrod'un Nineve, Rehobot-ir ve Resen'i kurmasından önce olduğu sanılmaktadır. Sam'ın oğlu Aşur, Ararat dağlarından güneye göç edip Aşur kentinin kurmuş olabilir. Ama herhalde onun soyu Babil çevresine kadar göç edip ve RAB Babildekiler'in dilini karıştırdıktan sonraki dağılmada kuzeye göç ederek atalarının adını kurdukları kente koymuşlar. Bu görüş Aşur halkının ilahlarının arasında en önemli yer tutanın ulusun kurucusu olan büyük Aşur'un bulunmasıyla önem kazanır. Ayrıca Aşurlular'ın Babil kültüründen etkilenmesi bu görüşü destekler. Aşurlular'ın yazıtlarında anavatanlarının Babil olduğunu belirtir. Irak'ın Kirkuk kentine yakın olan Yorgan Tepe'de (eski Nuzu kentinde) bulunmuş yazıtlar Aşur kentinden söz eden en eski belgelerdir. Aşur halkının, Ham'ın soyundan geldiğı sanılan Sümer halkıyla biraz karışmıştı ama Aşur ülkesinde yerleşince kendilerini başka halklardan ayrı tuttular. Ülkeleri Aşur kenti ve çevresinde bulunan Dicle ve Zab ırmaklarının ovalarıydı. Tarih boyunca Babil ile Aşur arasında siyasal rekabet süregelmiştir. Aşur güçlü olunca etkisini Babil ve onun güneyindeki kentler üzerine kurardı. Babil güçlü olunca Aşur'a egemen kesilirdi.

AY: Yiğın, harabe demektir. İbrahim çadırını Beyt-el ile Ay arasında kurdu (Tekvin 12:8). Yeşu'un yönettiğı İsrail oğulları vaat edilen yurdu ele geçirmeye başladığı zaman Eriha'yı ele geçirdikten sonra daha küçük bir yer olan Ay'a daha az asker gönderdi. Onlar yenilgiye uğratılınca RAB bunun İsrail'in suç işlemiş olmasına bağlı olduğunu Yeşu'a açıkladı. Suç işleyen kişinin Akan adlı adam olduğu da açıklandı. RABBİN yok edilmeye ayırdığı maldan kendisine geçirmişti. Akan'ın cezalandırılmasından sonra İsrail oğulları Ay kentini ele geçirip «yaktı.. sonsuz bir yiğın, bir virane yaptı» (Yeşu 8:28; tüm konu için b.7 ile 8).

Ay'ın harabelerine yakın bir yerde yeniden kurulan bir kente Ayyah adı verildi. Bu ad «RABBİN viranesi» anlamına gelir (Ay = virane; Yah = Yahve adının kısaltılması). Bu adla Ay'ın viraneye dönüştürülmesinin RAB'den olduğu anılıyordu. Bu kent Efraim soyunun mirasındaydı. 1.Tarihler 7:28 ayetindeki «Azza» Kutsal Kitab'ın yeni çevirilerinde «Ayyah» biçiminde verilir. Sürgünden sonra Benyamin oğullarının «Ayya'da» oturduğu bildirilir (Nehemya 11:31). Beyt-el'le birlikte konusu edilmesi Ayyah'ın aynısı olduğu olasılığını güçlendirir.

AZOTOS: Eski Antlaşma çağında Aşdod adlı kentti. Rabbin meleği Filippus'a Gaza'ya yakın olan çöle gitmesini buyurmuştu (Haberciler'in İşleri 8:26-40). Orada gördüğü Etiyopalı'yı vaftiz ettikten sonra «Rabbin Ruhı Filippus'u alıp götürdü.. Filippus kendini Azotos'ta buldu ve Kayseriye'ye gelinceye dek geçtiğı kentlerin tümüne Sevinç Getirici Haber'i müjdeledi» (Haberciler'in İşleri 8:39-40) (Bakınız AŞDOD'a).

BABİL: Kutsal Kitap'ta ve özellikle Yeşaya ile Yeremya'da adı sık sık geçen önemli bir kent. Eski çağın en güçlü kentlerden biri olan bu yer Kutsal Kitap'ta Tanrı'ya baş kaldıran insanlığın kurduğı düzeni simgeler. Tarih açısından söz edildiğı yerlerin dışında Yeni Antlaşma'da hep bu simgesel anlamda kullanılır.

Örneğin: Şu ayetteki kullanımının çoğu yorumcularca Babil adlı kentte bulunan bir kilise topluluğundan söz etmediğı kabul edilmektedir: «Sizin gibi seçilmiş olan Babil'deki kız kardeşiniz selam eder» (1.Petros 5:13). Tanrı'ya baş kaldıran bir toplumda bulunan bir kiliseye değinildiğı düşünölmektedir.

Bu simgesel kullanımış Vahiy'de daha belirgin olur: «Kızıl bir canavarın üstünde oturan bir kadın gördüm. (Canavarın) yedi başı, on boynuzu vardı. (Kadının) alnında gizemli anlam taşıyan bir ad yazılıydı: KOCA BABİL, GENEL KADINLARIN VE YERYÜZÜNDEKİ İĞRENÇLİKLERİN

ANASI. Kadının kutsal yaşamlıların ve İsa tanıklığı için ölenlerin kanıyla sarhoş olduğunu gördüm» (Vahiy 17:3,5,6). Babil kenti Fırat ırmağının kıyısında düz bir ovada kurulmuştu. Oysa yedi baş «kadının oturmakta olduğu yedi» tepe olarak yorumlanır (Vahiy 17:9). Roma yedi tepede kurulan kent olarak tanınırdı. Bununla Roma'nın Tanrı'ya baş kaldıran ve kutsal yaşamlılara baskı yapan insan düzeni niteliklerini taşıdığı anlatılmaktadır. Bu düzenin ardında hangi etkinin yattığı Vahiy'de açıklanır: «Yıkıldı! Koca Babil yıkıldı! Cinlerin konutu oldu. Her kirlili ruhun sığınağı oldu.. Artık sende şamdan ışığı yanmayacak.. Çünkü büyüçülüğünle tüm ulusları kandırdın. Ve peygamberlerin, kutsal yaşamlıların, yeryüzünde boğazlanan herkesin kanı Babil'de bulundu» (Vahiy 18:2,23,24).

Eski çağda kenti kuran Nimrod'un kişiliğinde bu nitelikler belirmeye başlamıştı. Nimrod Nuh oğlu Ham'ın soyundan olduğu açıklandıktan sonra onunla ilgili şu bilgiler verilir: «O yeryüzünde kuvvetli adam olmaya başladı. O RABBİN indinde kudretli avcı idi; bundan dolayı: RABBİN indinde Nimrod gibi kudretli avcı, denilir. Ve onun krallığının başlangıcı Şinar diyarında Babil, ve Erek, ve Akkad ve Kalne idi» (Tekvin 10:9,10). Bu nitelikler kenti ve kulesini kuran halkta daha da belirgin olur: «Bütün yeryüzüne dağılmayalım diye, gelin, kendimize bir şehir ve başı göklere erişecek bir kule bina edelim ve kendimize bir nam yapalım» (Tekvin 11:4).

Özgün dilde 'Tanrı'nın kapısı' anlamını taşıyan «Babil» adı Kutsal Ruh tarafından karıştırmak eyleminden gelen İbranice'deki 'balal' sözcüğü olarak yorumlanır: Tanrı dillerini karıştırarak «onları bütün yeryüzü üzerine oradan dağıttı; ve şehri bina etmeyi bıraktılar. Bundan dolayı onun adına Babil denildi; çünkü RAB bütün dünyanın dilini orada karıştırdı» (Tekvin 11:8,9).

Kazibilimcilerin buluşları Kutsal Kitab'ın Babil üzerinde verdiği ayrıntılı bilginin doğru olduğunu belgeler. «Taş yerine kerpiçleri ve harç yerine ziftleri» olduğu bulunan kalınlardan anlaşılır. «Başı göklere erişecek bir» kulenin varlığı Esarhaddon adlı kralın M.Ö. 681 ile 665 yılları arasında Esagila denen tapınağı onarmasıyla doğrulanır. 'Esagila'nın «baş gökte olan yapı» diye tanındığı yazıtlardan bilinir. Böyle tapınaklar kat kat yükselen alanlarda kurulup 'ziggurat' adını alırdı. İnançlarına göre ilahları insanlarla görüşmek üzere bu yüksek tapınaklara inerdi.

Babil Bağdat kentinin güneyinde Fırat ırmağının kenarında kurulmuştu. Oraya yerleşen halklardan kesin bilginin bulunduğu ilk halk Sümer halkıdır. Onlardan kalan yazıtlardan yerlere ve bazı nesnelere yabancı dilde adlar verdikleri anlaşılır. Acaba bu, dillerinin karıştırılmasıyla ilgili bir kanıt mıdır? Yoksa onlardan önce başka bir halkın yerleştiğini mi gösterir? Yaklaşık M.Ö. 2000 yılında Nuh'un Sam adlı oğlunun soyundan bir halk Babil'de egemenlik kurdu. Bu soyun en ünlü kralı Hamurrabi idi. 400 yıl sonra Hittiler bu egemenliğe son verdi. Kassiler Babil'de hakim oldu. Aşur imparatorluğu güçlenince (yaklaşık M.Ö. 1100) Babil halkı bağımsızlık için savaştı. M.Ö. 703 yılında Kildani kralın Yahuda kralına baş vurduğunu Kutsal Kitap'ta okuruz. Elçilerine her şeyini gösteren kral Hizkiya'ya Yeşaya peygamber şunları bildirir: «İşte günler gelecek ki, senin evinde olan her şey.. Babil'e götürülecek» (2.Krallar 20:,17).

Aşur imparatorluğu güçsüz duruma düşünce M.Ö. 626 yılında Kildani Nabopolassar baş kaldırıp Babil'de egemenlik kurdu. Oğlu Nebukadnetsar Yeşaya'nın peygamberliğini yerine getirdi, Yahuda halkını Babil'e sürgün götürdü (2.Krallar 25). Nebukadnetsar gururlanarak «Kral evi olsun diye, kuvvetimin kudreti ile ve haşmetimin izzeti için yapmış olduğum büyük Babil bu değil mi?» deyince RAB onu insanlar arasından kovdu (Daniel 4:28-37). Bu yoldan RABBE yücelik sunmaya öğrendi. Med halkından kral Darius Babil'i ele geçirerek Med-Fars imparatorluğunu kurdu. Fars kralı Koreş Tanrı'nın önceden bildirdiği 70 yıl dolunca Yahuda halkının yurda dönmesini sağladı.

BAYİT: «Ev» anlamını taşıyan bu sözcük Türkçe çeviride Yeşaya 15,2'de bir yer adı olarak yorumlanmışsa da İbranice'de harfitarifle yazıldığından bir uzmana göre Moab ilahlarına ait bir tapınaktan söz etmektedir.

BEER: «Kuyu» anlamındaki bu ad genellikle birleşik adlarda bulunur. Oysa «Beer» adını taşıyan iki yer vardı.

1. Biri Lut Denizi'ne doğudan akan Arnon deresinin kuzeyindeydi. Vaat edilen yurda doğru ilerleyen İsrail oğulları «çölde olan, Amoriler sınırından çıkan Arnon deresinin öte tarafında kondular; çünkü Arnon, Moab'le Amoriler arasında Moab sınırındır.. Ve oradan Beer'e göç ettiler; RABBİN Musa'ya: «Halkı topla, onlara su vereceğim» dediği kuyu budur. O zaman İsrail bu şiiri terennüm ettiler (ezgi olarak müzikle söylediler): «Ey kuyu fışkır; siz ona terennüm edin; kuyu, onu reisler kazdılar..» (Sayılar 21:13-18). Bu önemli bir kuyuydu. Bu nedenle sadece «Kuyu» adıyla anıldı. İnsanlar onu çölde kazdılar, RAB da onu suyla doldurdu. İç varlığından her kötülüğü boşaltan inanlının Kutsal Ruh'la dolmasını simgeler (Bakınız Yuhanna 4:14 ile Yuhanna 7:37-39 ayetlerine). Büyük olasılıkla «feryat Moab sınırlarına sardı.. Beer-elim'e kadar figanı erişti» sözündeki Beer-elim aynı yerdir (Yeşaya 15:8). (Bakınız BEER-ELİM'e).
2. «Beer» adlı ikinci yer Yahuda sınırları içinde olduğu sanılır. Şekem'de kendisini kral olarak kabul ettiren Abimelek'i kınayan kardeşi Yotam «koşup kaçtı, ve Beer'e gitti ve kardeşi Abimelek'ten korktuğu için orada oturdu» (Hakimler 9:21).

BEER-ELİM: Bu adın anlamı 'kahramanlar kuyusu' ya da 'başkanlar kuyusu'dur. Moab üzerine gelecek öfkeli yargıyı bildiren peygamberlik sözü figanın Moab sınırlarına eriştiğini bildirince sınırı temsil eden iki kentin adı verilir: Eglaim ile Beer-elim (Yeşaya 15:8). Beer kentinin Moab sınırında bulunduğu ve Beer-elim anlamının 'başkanlar kuyusu' olduğundan Beer ile Beer-elim'in aynı yer olduğu olasılığı güç kazanır (Bakınız «Beer» altında yazılanlara).

BOTSRA: Yakub'un kardeşi Esav'ın soyunun oturduğu Edom ülkesinde bir kent. «Burç» ya da «kale» demektir. Lut gölünün güneyde 50 kilometre uzaklığında bulunuyordu. «İsrail oğulları üzerine bir kral krallık etmeden önce, Edom ülkesinde.. Botsralı Zerah'ın oğlu Yobab kral oldu» (Tekvin 36:33). Amos peygamber Tanrı'nın Edom ülkesi üzerindeki yargısını şu sözlerle bildirir: «RAB şöyle diyor: Edom'un üç, hatta dört kat cinayetinden ötürü cezasını geri almayacağım; çünkü kardeşini kılıçla kovaladı ve acıma duygularını boğdu ve öfkesi daima yırtıcıydı ve hiç gazabını elden bırakmadı. Ben de Teman'a ateş göndereceğim ve Botsra'nın saraylarını yiyip bitirecek» (Amos 1:11-12).

Yeşaya peygamberin bildirisinde Tanrı Edom ile Botsra'yı günahattan dönmek istemeyen insanlığı simgelemek için kullanır (Yeşaya bölüm 34). Başka bir bölümde kullandığı kelime oyunuyla aynı simgesel anlamı daha da vurgular. Edom «kırmızı» demektir ve Botsra «bağ bozan» anlamındaki bir sözcüğe çok benzer. «Edom'dan, kırmızı giysiyle Botsra'dan bu gelen kimdir?.. O benim, ben ki, doğrulukla söylerim, kurtarmakta kudretliyim. Niçin elbisende kırmızılık var ve niçin giysin üzüm basılan yerde çiğneyenin giysisi gibi? Üzüm basılan yeri ben tek başıma bastım; ve yanımda halklardan kimse yoktu; ve öfkemde onları çiğnedim; ve onları kızgınlığımla ayak altına aldım; ve onların kanı giysimin üzerine sıçradı ve bütün elbiselerimi kirlettim. Çünkü yüreğimde oç alma günü vardı..» (Yeşaya 63:1-6).

Yeremya Moab ülkesinde Botsra adını taşıyan bir yerden söz eder (Yeremya 48:24). Benzer adlı kentin aynısı olduğu öne sürülmüştür.

EDEN: Amos peygamber Tanrı'dan şu çarpıcı peygamberlik sözünü duyurur: «Şam'ın kapı sürgüsünü kıracağım, ve Aven deresinden orada oturanları ve Eden evinden elinde asa tutanı söküp atacağım; ve Suriye halkı Kir'e sürülecek, RAB diyor» (Amos 1:5). Yıllar sonra Aşur kralı Senharib'in Yeruşalim'e gönderdiği elçi Rabşake, bu peygamberlik sözünün gerçekleşmesine değinir: «Atalarımın helak ettikleri milletleri, Gozan'ı ve Haran'ı, ve Retsef'i, ve Telassar'daki Eden oğullarını ilahları kurtardılar mı?» (Yeşaya 37:12). Eden oğullarının evi, Urfa'nın güneyindeki Haran ve Suriye'de Fırat ırmağındaki Gozan kentleriyle birlikte ona değinildiğine göre olasılıkla aynı genel bölgedeydi. Eski yazıtlarda konusu edilen Bit-Adini (Beyt-Eden) krallığı olduğu sanılır. Fırat ile Balık ırmakları arasındaydı. Sur kentiyle ticaret edenlerin

arasında «Eden.. tacirleri» bulunurdu. Sur mallarını «lacivert ve renk renk işlemeli kumaş topları ile ve erz ağacından yapılmış, iplerle sarılmış değerli esvap sandıkları ile değiş ederlerdi» (Hezekiel 27:23-24). Telassar adlı yerin konumu şimdiye dek saptanmamıştır.

EDOM: «Esav, Seir dağında oturdu; Esav Edom'dur» (Tekvin 36:8). Daha önceleri Seir dağı adıyla tanınan bölge daha sonra oraya yerleşen Yakup'un ikiz kardeşi Esav'ın takma adı olan Edom adıyla tanınıyordu. Edom «kızıl» demektir. Esav'ın onun için ilk oğulluk hakkını sattığı mercimek çorbasının renginden gelir (Tekvin 25:25-33). Bu bölge İsrail'in güney doğusundaydı. Lut gölünün içinde bulunduğu Araba vadisinin Akaba körfezine doğru olan en güney kesimiyle yanlarında yükselen dağlardan oluşurdu. İlginç şey bu dağların kızıl taşlardan oluşmasıdır. Yahuda'ya verilen bölgenin güney ucu «Cenub'un (Negeb'in) en son kısmında» «Edom sınırına doğru» idi (Yeşu 15:21). Edom doğusundaki yüksek oviden Akaba körfezinden kuzeye doğru uzanan «kral caddesi» vardı. Edom halkı Kadeş'ten ilerlemek isteyen Musa yönetimindeki İsrail halkının o caddeden geçmesine izin vermedi (Sayılar 20:14-21).

Edom ile İsrail arasındaki düşmanlığı kuşaklar boyu sürdü. Mesih'ten önce üçüncü yüzyılda Edomlular Nabatealılar tarafından yurtlarından çıkarıldılar. Yahuda halkına sığınanlar yahudileşmeye zorunda kaldılar. Bu kişilerin arasında Romalılar tarafından Yahuda krallığına getirilen Hirodes ve soyu vardı.

EFRAİM BÖLGESİ: Benyamin ile Dan soylarına verilen topraklarının kuzeyinde ve Manasse'ye verilen toprakların güneyinde Erden yakınlarından Akdeniz'e uzanan geniş bir bölgeydi. Yusuf'un ikinci oğlu Efraim'in soyuna verilen bölge. Yakup Yusuf'un iki oğlunu kutsarken bilinçli olarak kollarını çapraz durumda uzatıp sağ elini daha küçüğünün üzerine koyup ağabeyinden daha büyük olacağını bildirdi (Tekvin 48:11-20). Toplanma çadırı ilkin Efraim'e ait Şilo kentinde kurulunca bu soy önem kazandı. Rehoboam zamanında krallık ikiye bölünce kuzey krallığın orta direği oldu. Kuzey krallık «Efraim» adıyla tanınmaya başladı (Yeşaya 7:2). Mesih'in hükümrانlığında Efraim ile Yahuda yeniden tek krallık olacak (Yeşaya 11:13; Hezekiel 37:15-22). Yusuf oğlunun adını Efraim koyarken anlamını şöyle açıklar: «Tanrı düşkünlüğümün diyarında beni semereli kıldı» (Tekvin 41:52). Efraim ünlü demektir.

EFRAİM DAĞLIĞI: Yusuf oğulları (Efraim ve Manasse) küçük bir pay aldıklarına yakınca Yeşu onlara «Efraim dağılığı sana dar geliyorsa, ormana çık ve orada Perizziler ve Refalar memleketinde kendin için yer aç» dedi (Yeşu 17:15). Yeşu da bu bölgede gömüldü: «Onu Gaaş dağının kuzeyinde, Efraim dağılığında, Timnat-heres'te, mirasının sınırı içinde gömdüler» (Hakimler 2:9). Bu dağılığı ayrıca İsrail dağılığı olarak tanınırdı (Yeşu 11:21). Ülkenin ikiye bölünmesinden sonra Samiriye dağları adını da aldı (Amos 3:9). İsrail'in bel kemiğini oluşturan sıra dağlarının en kuzey kesimi, Beyt-el'den Yizreel ovasına kadarki dağlık bölge.

EFRAİM KASABASI: Yahudi yetkilileri O'nu öldürmeye tasarlayınca İsa'nın Yeruşalem'den ayrıldığı kasaba (Yuhanna 11:53-54). Beytel'in kuzey doğusunda bulunan et-Tayibe olduğu sanılır. Baal-hatsor'un yanında bulunan Efraim aynı yer olduğu düşünülmektedir (2.Samuel 13:23). Bazı uzmanlar Ofra ile bir sayarlar.

EFRAİM ORMANI: Davut'a bağlı orduyla başkaldıran oğlu Abşalom'la gidenler arasındaki savaş «Efraim ormanında oldu» (2.Samuel 18:,6). Abşalom Erden ırmağını geçmiş ve Gilead diyarında ordugah kurmuş olduğuna göre bu orman Erden'in doğusunda bulunmuş olsa gerek (2.Samuel 17:24-26). Davut da Erden'i geçmiş, doğusunda bulunan Mahanaim'de ordugah kurmuştu.

ELAM: Sodom'a saldırıp Lut'u tutsak eden krallar arasında «Elam kralı Kedorlaomer» bulunuyordu (Tekvin 14:1; 14:9). Elam ülkesi olasılıkla Nuh'un oğlu Sam'ın oğlu Elam'dan gelir (Tekvin 10:22). Elam'ın kardeşleri Sami halkın büyük kollarının atalarıydı: Aşur, Aram ve İbraniler'in atası İbrahim'in geldiği Arpakşad. Elam ülkesi bugünkü İran'ın Kuzistan bölgesidir.

Kutsal Kitap'ta Adları Geçen Önemli Yerler kaynağından alınan notlar, sayfa 8

Dicle ırmağının güney kesimiyle bağlanan Kerk ırmağının ovası ve bunun kuzeyi ile doğusunda bulunan dağlık bölgelerinden oluşur. Elam halkı yüzyıllar boyunca Aşur ve Babil'le savaşmıştı. Aşur kralı Aşurbanipal (bazen de Osnappar biçiminde yazılır) Elam ülkesine saldırıp halkını Samiriye'ye sürgün etti (Ezra 49-10). İsrail halkını da Elam'a sürgün etti (Yeşaya 11:11).

Aşur imparatorluğu parçalanınca önce Babil imparatorluğu (Daniel 7:1; 8:1-2), sonra Med ile Farslar Elam'a egemen oldular. Elam'ın başkenti Şuşan Med Fars imparatorluğunun başkentlerinden biri oldu. Yeşaya peygamber Tanrı esinlemesiyle Elam ve Medler'i Babil'e saldırmaya çağırır. Saldırı geldiğinde Babil büyüklerinin şölene oturduğunu görür (Yeşaya 21:1-9). Ve yıllar sonra tıpkı bunun gibi oldu (Daniel 5:1-31). Yeremya Elam ve Medler'in saldırıya uğrayacağını, sürgüne gideceklerini ve RABBİN «son günlerde» Elam'ın sürgünlerini geri getireceğini bildirir (Yeremya 25:25; 49:34-39).

ELEALE: «Tanrı yüceltilmiştir» anlamındaki ad Erden ırmağının doğusunda Amoriler'in bir kentine aitti. Ruben ile Gad oğulları bu bölgeyi istediler (Sayılar 32:1-5). Ruben oğulları kenti yeniden kurdular. Heşbon'a yakındı. Daha sonra Moablular kenti aldılar çünkü peygamber Yeşaya Moab'ın yıkımını önceden bildirince «Heşbon'la Eleale feryat ediyorlar» der (Yeşaya 15:4; 16:9; Yermeya 48:34).

ERDEN: İsrail'in en önemli ırmağı. Bunun yanı sıra Türkçe'de «Ürdün ırmağı» ve «Şeria nehri» olarak tanınır. İbranice'de «inmekte olan» anlamındaki Hay'yarden adıyla tanınırdı. Bu ad gerçekten bu ırmak için çok uygundur çünkü İsrail'in kuzeyindeki büyük Hermon dağından inen dört kolun birleştiği noktadan sonra çok hızlı bir iniş yapar. Huleh gölüne döküldüğü noktada deniz düzeyinden 68 metre yüksekliğindedir. On altı kilometre ileride Galile gölüne dökülünce deniz düzeyinin altına hemen hemen 212 metreye inmiştir. Oradan Lut gölüne dökülünceye kadar 180 metre daha inmiştir. Orada Erden ırmağı deniz altına yaklaşık 392 metreye inmiş oluyor. Hule gölünden Lut gölüne kadar yapılan düz çizgi 120 kilometre ise de, ırmağının dolambaçlılığı yüzünden uzunluğu bunun iki katıdır.

Erden RABBİN planında İsrail'in doğu sınırı olacaktı: «Sınır inecek ve doğuya doğru Kinneret (Galile) Denizi'nin yanına dokunacaktır; ve sınır Erden'e inecek, ve uçları Tuz Denizi (Lut gölü) yanında olacaktır» (Sayılar 34:11-12). Oysa Ruben, Gad ve Manasse'nin yarısı miraslarını Erden'in doğusunda aldılar. Yeşu İsrail halkını Erden'e getirdiği zaman biçme vaktiydi ve ırmak kıyılarını basmıştı (Yeşu 3:15). RABBİN buyruğuyla ahit sandığını taşıyan «kahinlerin ayakları suların kıyısına battığı zaman yukarıdan inen sular çok uzakta Tsaretan yanında olan Adam kentinde, bir yığın halinde durup yükseldiler; ve Araba denizine, Tuz Denizi'ne (Lut gölüne) inen sular tamamen kesildiler ve halk Eriha'nın tam karşısında geçtiler» (Yeşu 3:15-17).

Davut başkaldıran oğlundan kaçmak için Erden'i geçti (2.Samuel 17:21-22). Abşalom da onu kovalamak için Erden'i geçti. Abşalom yenilince Davut'u kral olarak kabul etmek Yahuda halkı ve İsrail halkının yarısı onu Erden ırmağından geçirdiler (2.Samuel 19:31-40). İlya ve Elişa Erden'in yanına varınca «İlya cübbesini aldı ve onu dürüp sulara vurdu ve sular bu yan ve o yana ikiye bölündü ve ikisi kuru yerden geçtiler» (2.Krallar 2:7-8). Az sonra onları ateşten araba ve ateşten atlar ayırdı ve İlya kasırgada göklere çıktı. Elişa «İlya'nın üzerinden düşmüş olan cübbesini aldı, ve sulara vurup dedi 'İlya'nın Tanrısı RAB nerede?' Ve o da sulara vurunca, sular bu yana ve o yana ikiye bölündü; ve Elişa geçti» (2.Krallar 2:14).

Elişa Suriye kralının ordu başbuğu Naaman'ı Erden'de yedi kez yıkanmaya gönderdi. Bunu yapınca cüzamından kurtuldu (2.Krallar 5:1-14).

Burada geçen en önemli olay şudur: «İsa Galile bölgesinin Nasıra kentinden geldi ve Yahya'nın eliyle Ürdün ırmağında vaftiz edildi. İsa sudan çıkar çıkmaz, göklerin yarıldığını ve

Ruh'un güvercin gibi üzerine indiğini gördü. Göklerden bir ses duyuldu: 'Sen benim sevgili Oğlum'sun; Senden hoşnudum'» (Markos 1:9-11).

ETİYOPYA (HABEŞ): Yunanca olan bu ad (Aitiops) «yanmış yüz» demektir. Kutsal Kitap'ta çoğunlukla Habeş diye geçer. Orada siyah dereli insanların yaşadığına değinilir: «Habeş kendi deresini, yahut kaplan kendi beneklerini değiştirebilir mi? o zaman kötülük etmeye alışmış olan sizler de iyilik edebilirsiniz» (Yeremya 13:23). Mısır'ın güney bölgelerinden bugünkü Sudan'ın Hartum kentine kadarki yöreleri içine alırdı. Ham'ın oğlu Kuş oraya yerleşmişti (Tekvin 10:6). Yahuda'ya saldıran Habeşleri RAB vurdu (2.Tarihler 14:9-15). Yahuda'ya saldıran Aşur kralı Senharib'e karşı Habeş kralı Tirhaka savaş açtı (2.Krallar 19:9). Gerçek Tanrı'ya tapanların Etiyopya'dan çıkacağı bildirilir: «Beni bilenler arasında Rahab'ı ve Babil'i anayım; işte Filistin, ve Sur ile Habeş ili» (Mezmun 87:4). Bu söz de Kutsal Ruh'un Filippus'u Tanrı'ya arayan «Etiyopyalılar'ın kraliçesi Kandaki'nin bir» bakanına göndermesiyle gerçekleşti (Haberciler'in İşleri 8:26-40). Filippus onu vaftiz etti ve adam sevinç içinde yolunu sürdürdü.

FİLİSTİN: İsrail oğullarının «İsrail diyarı» (1.Samuel 13:19) ya da «vaadedilen ülke» (İbraniler 11:9, Müjde) dedikleri ülke. Eskiden Akdeniz kıyısında oturan Kenanlılar'dan Kenan ülkesi diye çağrıldı. Aynı kıyılara yerleşen Filistiler'den Filistin adını aldı. Bunun Yunancası olan Palaistine adını güney Suriye bölgesi için ilk kullanan Yunan tarihçi Herodotos idi (M.Ö. 500). Romalılar buna Palestina derdi. Krallık ikiye bölününce kuzey krallığa İsrail güney krallığa Yahuda denirdi. Sürgünden sonra ona Yahuda denirdi. Orta çağda Kutsal Toprak adıyla tanınmaya başladı (Zekarya 2:12). 1948 yılında orada kurulan devlet İsrail adıyla tanınır.

GALİLE (CELİLE): Yeni Antlaşma çağında İsrail ülkesi üç eyalete ayrıldı: Yahudiye, Samiriye ve Galile. Galile «daire, halka» anlamına gelen İbranice'deki «galil» sözcüğündendir. Her halde «daire» yöre ve bölge anlamında kullanılırdı. Bu ad Eski Antlaşma'da az geçiyor: «Galile'de, Naftali dağılığında Kedeş'i (sığınma kenti olarak) ayırdılar» (Yeşu 20:7). «Kral Süleyman Hiram'a Galile ülkesinde yirmi şehir verdi» (1.Krallar 9:11). Yahudi olmayan ulusların Galile'ye yerleşmesi o çağdan başladı. Bu yüzden Mesih'in gelişini müjdeleyen peygamber onun özellikle ulusların oturduğu Galile'de yüce işlerini yapacağını bildirdi: «Milletlerin Galilesini son zamanda şenlendirdi. Karanlıkta yürüyen halk büyük ışık gördü» (Yeşaya 9:1,2). Bir uzmana göre İncil'de kaydedilen İsa Mesih'in 33 mucizenin 18'i bu bölgede yapıldı. Ulusların etkisi bu bölgede baskın geldiğinden ulusal ve dinsel paklıkla övünen Ferisiler Galile'yi hor görmekteydiler (Yuhanna 7:47-52).

Galile bölgesi Galile Denizi'nin kuzeybatısındaki Lübnan dağlarını, batısındaki daha engin dağılığı ve güneybatısındaki Yizreel ovasını içine alıyordu.

GALLİM: Bu ad İbranice'de «yığınlar» demektir («Galed» adıyla karşılaştırınız). Benyamin'e ait, Yerusaleml'in kuzeyinde bir yer. Benyaminli kral Saul «kızı Mikal'ı, Davud'un karısını, Gallim'den Laiş oğlu Palti'ye vermişti (1. Samuel 25:44). Peygamber Asurlu ordunun kuzeyden Yerusaleml'e saldırısını dile getirirken: «Ağırlığını Mikmaş'ta bıraktı; geçidi geçtiler; bize menzil Geba'dır, dediler. Rama titriyor, Saul Gibeasi kaçtı. Yüksek sesle bağır, ey Gallim kızı! dinle, ey Laişa! vay zavallı Anatot!..Yerusalemtepesine elini sallıyor» diye yazar (Yeşaya 10:28-32). Saul'un kenti olan Gibe'a'ya yakın olduğu anlaşılır (Bakınız GİBEA'ya).

GEBA: Tepe anlamındadır. Benyamin'e ait bölgeden Harun oğullarına verilen bir kent (Yeşu 18:24; 21:17). Saul'un kenti olan Gibe'a'ya yakındı (1.Samuel 14:2,5). Aralarında beş kilometre vardı. Yerusaleml'in kuzeyinde 11 kilometre uzaklığındaydı. Bugün Jeba adlı bir kasaba aynı yerdir. Yonatan ve silahtarının Filistiler'e saldırmak için geçmeye çalıştıkları geçidin kuzeyinde Botsets adındaki kaya Mikmaş'a doğruydu, güneyindeki kaya ise Geba'ya doğruydu (1. Samuel 14:5). Ülke ikiye bölündükten sonra «Dan'dan Beer-şeba'ya kadar» deyimi yerine Yahuda'da «Geba'dan Beer-şeba'ya» deyimi kullanılmaya başladı. Kral Asa Yahuda'daki yalancı tanrılara tapmasını ortadan kaldırınca, «Geba'dan Beer-şeba'ya kadar kahinlerin buhur

yakmış oldukları yüksek yerleri murdar etti» (2. Krallar 23:8). Peygamber Asurlu ordunun kuzeyden Yerusaleml'e saldırısını dile getirirken: «Ağırlığını Mikmaş'ta bıraktı; geçidi geçtiler; bize menzil Geba'dır, dediler. Rama titriyor, Saul Gibeası kaçtı. Yüksek sesle bağır, ey Gallim kızı! dinle, ey Laişa! vay zavallı Anatot!..Yerusaleml tepesine elini sallıyor» diye yazar (Yeşaya 10:28-32).

GEBİM: Sarnıçlar demektir. Nob'a ve Anatot'a yakın Benyamin'e ait bir kent. Peygamber Asurlu ordunun kuzeyden Yerusaleml'e saldırısını dile getirirken: «Rama titriyor, Saul Gibeası kaçtı. Yüksek sesle bağır, ey Gallim kızı! dinle, ey Laişa! vay zavallı Anatot! Madmena kaçak; Gebim'de oturanlar sığınacak yer arıyorlar. Bugün de Nob'da duracak.. Yerusaleml tepesine elini sallıyor» diye yazar (Yeşaya 10:28-32).

GİBEA: Tepe demektir.

1. Yahuda'nın dağlık bölgesinde bir kent (Yeşu 15:57). Beytlehem'e yakın olan Jeba adlı yer olabilir. Yahudiler'in bir söylentisine göre Habakkuk peygamber bu yerde gömüldü.
2. Benyamin bölgesinde bulunan bir kent (Yeşu 18:28). Hakimler çağında oradaki halkın korkunç bir günahı yüzünden İsrail'in öbür kuşakları tarafından Gibeal ateşe verildi (Hakimler 20:29-48). Benyaminli kral Saul'un doğum yeri olarak Saul Gibeası diye tanınırdı (1.Samuel 10:26; 11:4). Yerusaleml 'in kuzeyinde olduğu Yeşaya peygamberin Asurlu ordunun kuzeyden Yerusaleml'e saldırısını dile getirmesinden anlaşılır: «Ağırlığını Mikmaş'ta bıraktı; geçidi geçtiler; bize menzil Geba'dır, dediler. Rama titriyor, Saul Gibeası kaçtı. Yüksek sesle bağır, ey Gallim kızı! dinle, Laişa! vay zavallı Anatot!..Yerusaleml tepesine elini sallıyor» (Yeşaya 10:28-32). Uzmanlar Yerusaleml'in kuzeyinde 5 kilometre uzaklığında bulunan Tel el-Ful höyüğünün Gibeal olduğu kanısındadır. Orada kazılar yapanlar kentin ilk düzeyinin ateşe verildiği ve bundan bir yüzyıl sonraya kadar orada oturulmadığı sonucunu araştırmalarından çıkardılar. Bu sonuçlar Hakimler b.19 ve 20'deki olaylarla uyumdadır.

GİBEON: Tepe, yükseklik demektir. Gibeon halkı Yeşu'un Eriha'ya ve Ay'a yaptığını işittikleri zaman kendilerini uzak bir ülkenin insanları olarak göstererek Yeşu ile barış antlaşmasını yaptılar (Yeşu 9:1-27). Amoriler'in beş kralı İsrail'le barış antlaşması yaptı diye Gibeon'a saldırınca Gibeonlular Yeşu'yu yardıma çağırdı. «RAB onları İsrail'in önünde kırdı ve Gibeon'da büyük vuruşla vurdu.. Yeşu RABBE söyledi; ve İsrail'in gözü önünde dedi: Dur, ey Güneş, Gibeon üzerinde.. Ve ulus düşmanlarından oç alıncaya kadar, güneş durdu» (Yeşu 10:10,12,13). Gibeon Benyamin'e verildi ve Harun oğullarına ayrıldı (Yeşu 18:25; 21:17). Davut Saul'un oğlu İş-boşet'la savaşırken Gibeon'da savaşın sonucu her iki taraftan 12 yiğidin birbirleriyle savaşmalarına bağlandı. Birbirlerini öldürdükleri için yere bıçaklar tarlası anlamındaki Helkat-hatsurim adı verildi (2.Samuel 2:17). Genel savaşı Davut kazandı. Davut'a başkaldıran Şeba'yı kovalayan Yoab Davut'a yardım etmekte gevşek davranan Amasa'yı «Gibeon'da olan büyük taşın yanında» öldürdü (2.Samuel 20:8-10). Üç yıl kıtlık olunca «Davut RAB'den sordu. Ve RAB dedi: Saul'un yüzünden ve kanlı evinin yüzündendir çünkü Gibeonlular'ı öldürdü» (2.Samuel 21:1). Gibeon'da çadır ve antlaşma sandığı bulunuyordu (1.Tarihler 16:39). Süleyman «kurban etmek için Gibeon'a gitti; çünkü orası yüksek yerlerin büyüğü idi.. RAB Süleyman'a Gibeon'da gece rüyada görüldü» (1.Krallar 3:4,5). Yerusaleml'in kuzeyinde 10 kilometre uzaklığında olan el-Jib'teki kalıntıların Gibeon olduğu oradan çıkarılan Gibeon adını taşıyan küp saplarından saptanmıştır.

GOZAN: Kaynağı Türkiye'de olan ve Suriye'de Fırat ırmağıyla birleşen Habur ırmağında bir kent. Urfa'ya bağlı Altınbaşak'taki Harran'ın doğusundaki Tel Halaf'tır. Habur ırmağı Gozan kentinin adıyla da tanınırdı (1.Tarihler 5:26). «Hoşea'nın dokuzuncu yılında Aşur kralı Samiriye'yi aldı ve İsrail'i Aşur'a sürdü ve onları Halah'ta ve Gozan ırmağı olan Habor'da ve Medler'in kentlerinde oturttu» (2.Krallar 17:6 ile 18:11; 19:12).

HABEŞ, HABEŞ İLİ: (Bakınız ETİYOPYA başlığı altında yazılanlara)

HAMAT: Hisar anlamında. Antakya'dan akan Asi nehrinin kenarında bulunan bugünkü Hama. Suriye'de Halep ile Şam'ın arasında. Bir krallığın başkentiydi. Ham'ın soyu buraya yerleşmişti (Tekvin 10:6,15,18). «Hadadezer'in bütün ordusunu Davud'un vurmuş olduğunu Hamat kralı Toi işitti; ve Toi, oğlu Yoram'ı kral Davud'u.. kutlamak için ona gönderdi» (2.Samuel 8:9,10). Yeroboam «Yahuda'nın olan Hamat'ı.. İsrail'e geri» aldı (2.Krallar 14:28). Aşur kralı Sanherib Hamat'ı aldı (2.Krallar 18:33,34). «Hamat'a girilecek yer» İsrail'in kuzey sınırı olacaktı (Sayılar 34:8). Bu yerin neresi olduğu kesinleşmiş değildir. İki olasılık var:
1. İki Lübnan dağ sırtları arasındaki vadinin güneye doğru açıldığı yer ya da,
2. Labo Hamat diye çevrilerek Hamat'a ait Labo kenti (Baalbek'in kuzey doğusunda 23 kilometre uzaklığındaki Lebve kenti).

HARAN: Haran kentinin kalıntıları (bazen de Harran biçiminde yazılır) Urfa'ya bağlı Altınbaşak ilçesinin yanındadır. Bugünkü Irak'ta bulunan Kildaniler'in Ur kentinde ölmüş olan İbrahim'in kardeşinin adı Haran'dı (Tekvin 11:28). İbrahim'in babası Terah «Kenan ülkesine gitmek üzere Kildaniler'in Ur kentinden» İbrahim, Saray ve Lut'la birlikte çıktı «ve Haran'a geldiler ve orada oturdular» (Tekvin 11:31). Terah Haran'da öldü (11:32). RAB İbrahim'i kendisine göstereceği yurda gitmeye çağırdı (12:1-4).

Oğlu İshak için gelin alması gerektiğinde İbrahim uşağını Haran'a yakın Mezopotamya'daki Nahor kentine gönderdi (Tekvin 24:1-10). Nahor İbrahim'in öbür kardeşinin adıydı (11:27). Uşak Nahor'un torunu Rebeka'yı oradan gelin getirdi (24:15,50,51). Yakup da aynı yere kaçtı ve oradan evlendi (Tekvin 28:1,2). Yakup vardığı kuyudaki çobanlara «Ey kardeşlerim neredensiniz?» diye sorunca, «Biz Haran'danız» diye yanıt verdiler (Tekvin 29:4,5). Bugün kentin batısında bir kilometre uzaklığındaki Bi'r Yakub (Yakup'un kuyusu) hala oranın halkı tarafından kullanılır.

Eski Haran'da Ur kentinde olduğu gibi Sin adlı ay tanrısına tapılırdı (Yeşu 24:2). Haran Aşur dilinde anayol anlamındaki Harranu sözcüğüdür. Irak'tan akan Dicle ırmağı kıyısındaki Nineve kentini Lübnan'daki Sur ticaret limanıyla bağlayan anayol üzerindedir. Sur'a okunan ağıtta peygamber Hezekiel aracılığıyla kendisine seslenen RAB «Haran ve Kanne.. tacirleri, Aşur ve Kilmad senin tacirlerindiler» der (Hezekiel 27:23).

HENA: Fırat ile Dicle arasındaki bölgede olduğu sanılan bir yer. Aşur kralı Sanherib'in Yeruslaim'e gönderdiği Rabşake Yeruslaim halkını korkutmak için yaptığı propaganda konuşmasında şunları söyledi: «Ulusların ilahlarından biri Aşur kralının elinden hiç kurtardı mı? Hamat'ın ve Arpad'ın ilahları nerede? Sefarvaim'in, Hena'nın ve İvva'nın ilahları nerede?» (2.Krallar 18:33,34). Fırat kıyısındaki Ana adlı kent olduğu sanılır.

HEŞBON: Hesap ya da düzen demektir. Amoriler kralı Sihon'un Moab'tan aldığı bir kentti (Sayılar 21:26). İsrail oğulları Sihon'u yenince ülkesini ele geçirdiler (Sayılar 21:21-24). Heşbon Ruben soyuna verildi (Sayılar 32:37). Daha sonra sınırı yakın olan Gad soyuna verildi [1. Tarihler 6:80,81]. Onlardan da Levililer'e verildi (Yeşu 21:39). Yeşaya ve Yeremya zamanlarında yeniden Moab'ın eline düşmüştü (Yeşaya 15:4; Yeremya 48:2). Erden ırmağının Lut gölüne döküldüğü noktanın doğusunda 32 kilometre uzaklığında bulunuyordu. Güzel bir dereye sahip olması şairin gözlerinden kaçmamıştı: «Bat-rabbim kapısı yanındaki Heşbon havuzlarıdır gözlerin» (Neşideler Neşidesi 7:4).

HORONAIM: Çifte mağara anlamında. Moab'a ait bir kent. Aşurilerin saldırmak için tuttıkları yoldaydı (Yeşaya 15:5).

İVVA: Aşur kralı Şalmaneser'in ele geçirdiği bir kent ya da ülke (2.Krallar 18:34; 19:13; Yeşaya 37:13). Bir olasılıkla Avva aynı yerdir: «Aşur kralı Babil'den.. Avva'dan.. adamlar getirdi ve onları Samiriye kentlerinde, İsrail oğullarının yerinde oturttu» (2.Krallar 17:24).

KALNE:

1. Nimrod'un «krallığının başlangıcı Şinar ülkesinde Babil, Erek, Akkad ve Kalne idi» (Tekvin 10:10). Kalne diye bir kentin izi bulunmamıştır. Bu nedenle bazı uzmanlar İbranice sözcüğünün bunların tümü anlamını taşıyan «kullana» sözcüğü olduğunun üzerinde durmaktadır. Böylece Nimrod'un krallığının Şinar ülkesinin tüm kentleri üzerinde olduğu anlamına gelirdi.
2. »Kalne'ye geçin de görün ve oradan büyük Hamat'a gidin» (Amos 6:1). Suriye'deki Hamat (bugün Hamaa) kentine yakın olduğu anlaşılır. Hamaa Antakya'dan geçen Asi nehrinin kıyısında, Antakya'nın güneyindedir. Yeşaya 10:9 ayetindeki Kalno aynı yer olsa gerek: «Kalno da Karkemiş gibi değil mi? Hamat da Arpad gibi değil mi?» Asur yazılarında sözü edilen Kullania kenti olduğu sanılır. Haleb'in kuzey batısında yaklaşık 16 kilometre uzaklığındaki Kullan Köyü olduğu düşünülür. Arpad da kuzey batısında 16 kilometre daha uzakta bulunuyordu.

KARKEMİŞ: Bugünkü Suriye'nin Carablus kenti. Bu kent Gaziantep iliyle sınırdır. Fırat ırmağının sağ kıyısındadır. Eski çağda Hititler'in bir kentiydi. Daha sonra bağımsız bir kralı vardı. Asur kralı ikinci Sargon onu Asur İmparatorluğu'na kattı (M.Ö. 717). RAB Yeşaya aracılığıyla buna şöyle değinir: «Ey Asurlu, öfkemin değneği!.. onun yüreğinde olan.. bir çok milletleri kesip atmaktır. Çünkü diyor: Reislerimin hepsi kral değil mi? Kalno da Karkemiş gibi değil mi?» (Yeşaya 10:5-9). M.Ö. 609 yılında «Mısır kralı Neko Fırat yanında Karkemiş'e karşı savaşmak için çıktı; (Yahuda kralı) Yoşiya ona karşı çıktı» (2. Tarihler 35:20). Yoşiya Megiddo'da savaşta öldü. Karkemiş kenti dört yıl sonra kral Neko'nun elinden alındı: «Mısır kralı Firavun-neko'nun ordusu için; o ordu ki, Fırat ırmağı yanında Karkemiş'te idi; ve Yahuda kralı Yoşiya oğlu Yehoyakim'in dördüncü yılında Babil kralı Nebukadretsar onu vurdu» (Yeremya 46:2).

KENAN: «İbrahim ile olan antlaşmasını ve İshak olan antlaşmasını hatırladı: Mirasınızın payı olmak üzere, Kenan ülkesini sana vereceğim, diyerek.. sonsuz antlaşma olarak İsrail'e doğruladı» (Mezmun 105:10,11). Kenan ülkesi adını Ham'ın oğlu Kenan'dan aldı (Tekvin 10:6). «Kenan, ilk oğlu Tsidon'un (Sayda'nın), Het'in, Yebusi'nin, Amori'nin, Hivi'nin, Arki'nin, Sini'nin, Arvadi'nin, Tsemari'nin ve Hamati'nin babası oldu; ve sonra Kenanlı kabileleri dağıldılar. Ve Kenanlı'nın sınırı Sayda'dan Gerar'e giderken, Gaza'ya kadar; Sodom'a ve Gomorra'ya, Adma'ya ve Tseboim'e giderken, Laşa'ya kadardı» (Tekvin 10:15-19). Bundan Kenanlı kabilelerinin ilkin bugünkü Suriye, Lübnan ve İsrail'in Ak Deniz kıyılarına yerleşti. Daha sonra da başka kolları Lut Denizi'ne ve Erden ırmağına kadar yerleşmeye koyuldular. RABBİN İbrahim'in soyuna verdiği bu ülke «Mısır ırmağından büyük ırmağa, Fırat ırmağına» kadardı (Tekvin 15:18). Oysa genellikle Kenan ülkesi Erden ırmağının batısındaki bölgeydi. Kenan ülkesini çayıtlamaya gönderilenler «Cenup diyarında Amalek oturuyor; ve dağlıkta Hittiler, Yebusiler, ve Amoriler oturuyorlar; ve denizin yanında ve Erden kıyısı boyunca Kenanlılar oturuyorlar» diye haber getirdiler (Sayılar 13:17,29).

Kenan adının anlamı bilinmiyor. Oysa Kutsal Kitab'ın dışındaki eski yazıtlardan edinen bilgiye göre eski çağda Kenanlı sözcüğü bir çeşit deniz hayvanından ürettikleri mor boya için kullanılırdı. Oysa bu, Kenanlı adının baştan bu anlama geldiği demek değildir. Kenanlılar'ın özel üretimi olduğundan boyaya Kenanlı denilmiş olsa gerek. Kenanlılar'ın başka bir özelliğine dayanarak Kenanlı adının Kutsal Kitap'ta tüccar anlamında kullanıldığı görülür: «Uluyun, ey sizler, Makeş'te oturanlar; çünkü bütün tüccar takımı (ya da dipnota göre Kenan halkı) yok oldu» (Tsefanya 1:11).

KILDANI ÜLKESİ: Babil'in güneyinde bir ülke. İbrahim'in memleketine «Kildaniler'in Ur kenti» denmiştir (Tekvin 11:28). İbrahim'in zamanında Kildanler ülkesi diye bir şey yoktu. Oysa daha sonraki kuşaklar için bilinen bir yer olduğundan ve Ur kenti geçmişe karıştığından Ur kentinin nerede olduğunu belirtmek için kullanıldı. Kildaniler bugünkü Irak'a yerleşen göçebe bir halktı.

Eyub'un develerini kaçıranlar Kildaniler'di (Eyub 1:17). Bu halk Babil'de egemen olan Aşuriler'e düşmandı. Merodak-baladan Babil krallığını bir ara ele geçiren bir Kildani idi. Hizkiya'nın yardımını aradığı görülür (Yeşaya 39). Yeşaya Kildaniler'in yenilgiye uğrayacaklarını bildirir (Yeşaya 43:14). Babil ve Kildaniler ülkesi bir sayıldı çünkü Kildani bir kral Babil üzerine egemendi (Yeşaya 13:19; 47:1,5; 48:14,20). Hezekiel aynısını yapar (Hezekiel 23:23), Daniel de (Daniel 3:8). Medler soyundan olan Darius «Kildaniler ülkesi üzerine kral edilmişti» (Daniel 9:1).

KİR: Kent demektir. Aşur kralı Tiglat-pileser «Şam'a karşı çıktı, onu aldı ve halkını Kir'e sürdü» (2. Krallar 16:9). RAB bunu Amos peygamber aracılığıyla bildirdi (Amos 1:5). Şam halkı tarihlerinin belirli bir çağında Kir'de oturmuşlardı: «İsrail'i Mısır ülkesinden ve Filistiler'i Kaftor'dan, Suriyeliler'i de Kir'den çıkarmadım mı?» (Amos 9:7). Yeşaya Elam ile Kir arasında bir ilişki olduğunu şöyle belirtir: «Elam.. ok kılıfını sırtına vurdu ve Kir kalkanın örtüsünü çıkardı» (Yeşaya 22:6). Elam İran'ın Kuzistan bölgesindeydi. Kir'in nerede olduğundan bilgimiz yoktur. Ama herhalde Elam'ın yakınlarındaydı.

KİR-HARASET: Anlamı ya çömlek kenti ya da yeni kent olarak yorumlanır. Ayrıca Moab'ın Kir kenti diye tanınıyordu. «Moab'ın Kir kenti bir gecede virane oldu» (Yeşaya 15:1). Kir-hareset biçiminde de yazılır: «Moab figan edecek.. Kir-hareset'in üzüm pideleri için derin hüznle yas tutacaksınız» (Yeşaya 16:7). Kir-heres biçiminde de: «Moab için feryat edeceğim; Kir-heres adamları için yas tutacaklar» (Yeremya 48:31). Konumu Lut Denizi'nin doğusunda 18 kilometre uzaklığında bulunan Kerak'ta olduğu sanılır.

KUŞ:

1. Mısır'ın güneyindeki ülke. Bugünkü Sudan ülkesinin kuzey kesimi. Yeşaya Rab'ten şu ilginç ve çağdaş bildiri getirir: «O gün vaki olacak ki, Aşur'dan ve Mısır'dan, Patros'tan ve Kuş'tan, Elam'dan ve Şinar'dan, Hamat'tan ve denizin adalarından artakalacak olan halkının bakiyesini kurtarmak için Rab yine ikinci kere elini uzatacak» (Yeşaya 11:11). Başka ayetlerde Habeş ili diye çevrilir (Bakınız HABEŞ İLİ'ne).
2. Aden bahçesinden bölünen ırmağın bir kolu olan Gihon ırmağı «Kuş ilini» kuşatıyordu (Tekvin 2:13). Konumuyla bilgimiz yoktur.

LAIŞ, LEŞEM: İsrail'in kuzey sınırının dışında bulunuyordu. Dan halkının açıp oturduğu kent. «Dan oğullarının sınırı kendilerine dar geldi; ve Dan oğulları çıktılar ve Leşem'le savaştılar onu alıp kılıçtan geçirdiler ve onu mülk edinip onda oturdular. Ataları Dan'ın adına göre Leşem'e Dan adını koydular» (Yeşu 19,47; Hakimler 18,27-31). Adı Leşem ya da bazen Laiş biçimini alan kent bugünkü Lübnan'da kaynağından gelen Erden (Ürdün) ırmağının orta kolunun geçtiği Huleh ovasında bulunuyordu. Hermon dağıнын yakınlarında Sur kentinin doğusundaydı. Bugün «hakim tepesi» anlamındaki Tel el-Kadı adıyla tanınır. Kentin kuruluşundan «yurt sürgüne götürüldüğü güne kadar» diktikleri oyma puta taptılar (Hakimler 18,30-31).

LAKİŞ: Yahuda bölgesinde Hebron'nun batısında 24 kilometre ve Yeruslaim'in güney batısında 48 kilometre uzaklığında bulunan önemli bir duvarlı kent. Bugün Tel ed-Duveid adlı yıkıntılardır. İsrail'le barış antlaşmasını yapan Gibeon kentine saldıran Amoriler'in beş kralından biri Lakiş kralıydı (Yeşu 10:5). Bu krallar yenilgiye uğradıktan sonra yakalanıp öldürüldüler. «RAB Lakiş'i İsrail'in eline verdi; ve onu ikinci gün aldı» (Yeşu 10:32). Ülkenin bölünmesinden sonra Yahuda'nın savunulması için Rehoboam'ın güçlendiği kentlerden biriydi (2.Tarihler 11:5-8). Yahuda kralı Amatsya kendisini devirmeye çalışanlardan Lakiş'e kaçtı. Oysa onu orada öldürdüler (2.Krallar 14:19). Aşur kralı Sanherib Yahuda'ya saldırınca Yeruslaim'den önce Lakiş'e saldırdı (2.Krallar 18:13-18). Her halde Mısır'dan yardım istemelerini önlemek amacıyla çünkü Lakiş Mısır'a giden yol üzerinde önemli bir hisardı. Yahuda kralı Tsedekiya zamanında «Babil kralı Yeruslaim'e karşı ve artakalan bütün Yahuda kentlerine karşı, Lakiş'e ve Azeka'ya karşı savaşmaktaydı; çünkü Yahuda kentleri arasında duvarlı kentler olarak

bunlar kalmışlardı» (Yeremya 34:7). Sürgünden dönenler Lakiş'e yerleşti (Nehemya 11:30). Oysa önceki önemine erişmedi.

LİBNA: Akılık, beyazlık demektir.

1. İsrail oğullarının çölde Rimmon-perets'den sonraki konak yeri (Sayılar 33:20,21). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.
2. Lakiş'e yakın bulunan ve önceleri Kenanlılar'a ait bir kent. Yeşu ve ordusu kente saldırınca «kralı ile beraber bunu da RAB İsrail'in eline verdi» (Yeşu 10:30). Yahuda bölgesinde Levililer'e verilen kentlerden biri (Yeşu 21:13). Aşur kralı Sanherib Lakiş'ten göç edince Libna'yla savaşıyordu (2.Krallar 19:8,9). Hisarları savunma için elverişli olmalıydı ki onu açamadı. «O gece.. RABBİN meleği çıktı ve Aşur ordugahından yüz seksen beş bin kişiyi vurdu (2.Krallar 19:35). Mısır kralı onu tutsak götürünceye kadar ancak Yahuda'da üç ay kral kalan kötü kişi Yehoahaz'ın annesi Hamutal «Libnalı Yeremya'nın kızı» idi (2.Krallar 23:31).

LİDYA: Başkenti Sardis (Sart) olan bu eski krallığın sınırları yüzyıllar boyunca çok değişti. Ama aşağı yukarı Manisa ve İzmir illerini kapsadığını diyebiliriz. Yeremya bu ülkenin halkından Mısır ordusunda paralı askerler olarak görev alanların bulunduğunu yazar: «Yay kullanan.. Ludiler çıksınlar» (Yeremya 46:9). M.Ö. altıncı yüzyıldan kalma yazıtlarda aynı konuya değinildiği görülür (Friedrich, *Kleinasiatische Denkmäler*, sayfa 122). Lidya halkı eski Hittiler'le birlikte aynı çağlarda tarihin sahnesinde bulundu. Sart'tan Hittiler'in başkenti olan ve bugünkü Yozgat ilinde bulunan Hattuşaş kentine giden kral yolu adlı bir yol vardı. İlk para basan ve kullanan ülke Lidya idi.

LUHİT: Konumuyla kesin bilginin bulunmadığı Moab'da bir yokuş. Ülkeleri yabancı ordular tarafından saldırıya uğrarken peygamber Moab halkı için «Luhit yokuşundan ağlayarak çıkıyorlar» der (Yeşaya 15:5; Yeremya 48:5).

MANASSE: İki ayrı bölge. Adları Yusuf'un büyük oğlunun adından gelir. Adının anlamı unutturan: «Çünkü (Yusuf dedi) Tanrı bana bütün zahmetimi ve bütün babamın evini unutturdu» (Tekvin 41:51).

1. İsrail oğulları yurda girecekleri sırada daha Erden ırmağından geçmeden Ruben ve Gad oğulları Musa'dan Yazer ve Gilead ülkelerini miras olarak istediler (Sayılar 32:1-5). Manasse kuşağının yarısı da bu isteğe katıldı: «Musa Amoriler kralı Sihon'un ülkesini ve Başan kralı Og'un ülkesini.. Gad oğullarına, Ruben oğullarına ve Yusuf oğlu Manasse'nin yarım kuşağına verdi» (Sayılar 32:33). Manasse'nin yarım kuşağı Gilead ülkesinden bir parçayı ve Başan ülkesinin tümünü aldı (Tesniye 3:13). Başan Galile gölünün doğusunda ve güney doğusunda idi. Gilead bunun güneyindeydi.
2. Erden'den geçen Manasse'nin öbür yarısına Efraim'in kuzeyinde, Aşer'in güneyinde ve İssakar'ın batısındaki yöreler verildi (Yeşu 17:7-13). Ancak o bölgedeki Megiddo ve Taanak gibi kentlerden Kenanlıları kovamadılar (Yeşu 17:11-13).

MEDEBA: Suskunluk suyu demektir. Amoriler kralı Sihon'un aldığı eski bir Moab kenti (Sayılar 21:29,30). Ruben oğullarının aldığı bölgede bir kent. Ovanın yanındaydı (Yeşu 13:16). Tarihi boyunca kah İsrail'in elinde, kah Moab'ın elinde bulunuyordu. Yeşaya zamanında Moab'ın egemenliği altındaydı: «Moab Nebo için ve Medeba için figan ediyor» (Yeşaya 15:2). Heşbon'un güneyinde 10 kilometre uzaklığında bulunan bugünkü Madaba.

MEMFİS: Eski Mısır'ın önemli bir kenti. Kahire'nin kuzeyinde 16 km. uzaklığında bulunuyordu. «Tsoan reisleri sefik oldular, Memfis reisleri aldandılar (Yeşaya 19:13). «Mısır onları toplayacak, Memfis onları görmeyecek» (Hoşea 9:6). Yeruşalim'in yıkılışından sonra Yahudiler'in Mısır'a göç edip oturdukları kentlerden biriydi: «Mısır ülkesinde oturan Migdol'da, Tahpanhes'te ve Memfis'te.. oturan bütün Yahudiler için Yeremya'ya şu söz geldi» (Yeremya 44:1).

MISIR: Eski Mısırlılar Nil ırmağının getirip döktüğü kara toprağını andıran ve kara anlamındaki Kemet adını ülkelerine verirdi. Daha sonra iki ülke anlamındaki Toui adı genellikle kullanılırdı. Yukarı Mısır Kahire'nin güneyinde Nil'in ilk çağlayana dek bütün Nil vadisini içine alırdı. Aşağı Mısır Kahire'den Ak Deniz'e dek olan bölgeyi içine alarak Nil Deltası diye tanınan ve birçok kola ayrılan Nil'in ağız ve çevresinden oluşurdu. İbraniler Mısır'a Mitsraim derdi. Bu da çifte çoğul biçiminde olduğundan iki ülkeye değinmiş olabilir. Mitsraim Ham'ın oğluydu (Tekvin 10:6). Yunanlılar Mısır'a «Aygptos» dediler (Almanca ve İngilizce gibi diller de Yunanca adını kullanır).

Kutsal Kitap'ta Mısır'ın rolü büyüktür. Nil'in bol suları nedeniyle başka ülkelerde kıtlık sürerken bol yiyeceğe sahip olan Mısır İbrahim'e kıtlıkta sığınacak yer oldu (Tekvin 12:10). Yakup'un oğulları kıtlıkta oradan yiyecek sağlamaya gidince Mısır'a sattıkları kardeşleri Yusuf'la karşılaştılar. Daha sonra Yakup oğulları Mısır'a göç ettiler (Tekvin b.42-46).

Musa Mısır'da doğdu (Çıkış 2:1-10). Tanrı Musa'nın eliyle İsrail oğullarını Mısır'dan kurtarır (Çıkış b.12-15). Çağlar boyunca Mısır İsrail'in siyasal ilişkilerinde ağırlık kazanmaktaydı. Peygamberler halkın yöneticilerini RABBE güvenmeye çağırdığı halde onlar düşmanlarına karşı yardım için sık sık Mısır'a başvurdular. Mısır da çeşitli kişilere sığınacak yer oldu. En ünlüsü Rabbimiz İsa çocukken idi (Matta 2:13-15).

MİDYAN: İbrahim'in Ketura'dan doğan oğullarından biri (Tekvin 25:1-6). İbrahim onları hediyeler vererek daha yaşarken doğuya gönderdi. Yusuf kardeşlerince Midyaniler'e satıldı (Tekvin 37:28). Musa Midyan kahini Reul'un kızı Tsippora'yla evlendi (Çıkış 2:16-22). Musa çöl adamı olan kayını Hobab'ın çölde İsrail halkına yol göstermesini istedi (Sayılar 10:29-32). Moab kralı Balak ve Midyan ihtiyarları İsrail'e lanet okusun diye Balam'ı tuttular (Sayılar 22:2-24:25). RAB Musa'yı Midyan'dan öç almaya çağırdı (Sayılar 31:1-8). RAB Midyan ordusunu Gideon ile küçük ordusunun eline verdi (Hakimler 7:15). Tanrı İsrail'i kutlu kıldığı zaman «Midyan'ın develeri gelecekler; altın ve gümüş getirecekler» (Yeşaya 60:6). Midyaniler'in oturduğu yörelerin nerede olduğunu kesin olarak saptamak güçtür. İsrail'in doğusunda oturdukları bilinir (Tekvin 25:6; Hakimler 6:3).

MOAB: Anlamı babadan. Lut'un büyük kızının babasından olan oğlu. Bu kişinin soyundan gelen ulus ve onların oturduğu bölge (Tekvin 19:37). Bu bölge Lut gölünün doğusunda orta yerine dökülen Arnon deresiyle güneyine dökülen Zered deresi arasındaydı. Kimi zaman Arnon'un kuzeyindeki bölgeleri de kapsardı. Mısır'dan çıkan İsrail oğulları çölde dolaştıkları 40 yıl dolunca Moab ülkesinden geçmek için izin istediler ama verilmedi (Hakimler 11:17; Tesniye 2:9; Tesniye 23:3-6). Moab kralı Balak Balam'ı İsrail'e lanet okumaya çağırdı (Sayılar 22:22-24). Erden ırmağından karşıya geçmeye hazırlanan İsrail oğulları «Moab ovalarında.. kondular» (Sayılar 22:1). Moab kralı Eglon İsrail'e 18 yıl baskı yaptı. Ehud onu öldürdü (Hakimler 3:12-30).

İsrail'de kıtlık varken Elimelek; karısı Naomi ile iki oğlunu alıp Moab'a taşındı (Rut 1:1,2). Rut adlı Moablı bir kız, Naomi'nin oğluyla evlendi. Oğlu öldükten sonra Naomi Rut'u alıp İsrail'e döndü. İsrail'de Rut, Boaz adında bir adamla evlendi (Rut 4:9,10). Böylece Rut, hem Davut peygamberin büyük ninesi oldu (Rut 4:13,17) hem de İsa Mesih onun soyundan geldi (Matta 1:5).

Kardeşleri Ammon oğulları kuzey doğuya doğru otlak bölgelerine göç ettilerse de Moab, türedikleri yere yakın kaldı. Sınırları, Amori oğullarının saldırısı sonucu olarak daraldı (Sayılar 21:26-30). Benyamin oymağıyla anlaşmazlıkları Kral Saul'un zamanına dek devam etti (1. Samuel 14:47). Davut'un bir savaşı Moab'ı çok ezdi (2. Samuel 8:2; 1. Tarihler 18:2). İsrail Yahuda'dan ayrılınca Moab, İsrail'in hükmü altına geldi ve İsrail'e büyük miktarda harç ödemek zorundaydı (2. Krallar 3:4). Kral Ahab ölünce Moab, Ammoniler ve başka krallarla birlikte Yahuda'ya saldırdı (2. Tarihler 20). Bu düşman kuvvetleri geri çevirmek üzere Edom

ve İsrail Yahuday'la birleşti. Moab kralı, Meşa, Moab'ın büyük yıkıma uğradığını görünce (2. Krallar 3:24-26) yerine kral olacak olan oğlunu yakılan sunu olarak sundu (2. Krallar 3:27). O günden sonra Yeşaya'nın vaktine dek (M.Ö. 726) Moab'ın tarihinden az bilgi kalmıştır. O arada kaybettiği toprağa yine sahip olup Arnon'un kuzeyine düşen bölgeye yerleşmiş bulunuyordu.

NAFTALİ: Güreşim anlamında. Rahel'in cariyesi Bilha'dan Yakub'un bir oğlu, ve Dan'ın öz kardeşi. O zamana kadar çocuğu olmayan Rahel ablası Lea'nın çocuklar doğurduğunu görünce kıskandı. Çocuk sahibi olabilmek için hizmetçi Bilha'yı kocasına verdi. Ona bir oğul doğunca Rahel adını Naftali koyarak «Kızkardeşimle gayet büyük güreşler yaptım, hem de yendim» dedi (Tekvin 30:8). Naftali ülkesi yurdun kuzeyindeydi. Erden ırmağının kuzey kesiminin ve Galile Denizi'nin batısında idi. Güneyinde Zebulun'un toprağı ve batısında Aşer'in toprağı bulunuyordu. Sınırları Yeşu 19:32-34 ayetlerinde belirtilir. Naftali en ünlü oğlu Kedeş-Naftali'den Barak Debora'nın desteğıyle Naftali ve Zebulun adamlarıyla Kenan kralı Yabin'in ordusunu dağıttı (Hakimler b.4). Kedeş-Naftali Huleh gölünün kuzey batısında idi. Kral Süleyman'ın kızı Basemat'la evlenen Naftali'de oturan Ahimaats yılın bir ayında kral ve ev halkı için yiyecek sağlamakla yükümlü olan on iki yöneticiden biriydi (1.Krallar 4:7,15). Aşur kralı Tiglat-pileser Erden ırmağının batısında ilk ele geçirdiğı bölge Naftali ülkesiydi (2.Krallar 15:29). İsa Mesih'in hizmetinin çoğı Naftali bölgesinde geçti: «İsa Yahya'nın tutuklandığını duyunca Galile'ye çekildi. Nasıra'yı bırakarak Zebulun ve Naftali sınırlarında, deniz kıyısında bir kent olan Kafarnahum'a yerleşti. Yeşaya peygamber aracılığıyla konuşulan söz yerine gelsin diye oldu bu: 'Zebulun ülkesi, Naftali ülkesi, deniz yönünde, Ürdün'ün ötesinde ulusların Galilesi. Karanlıkta oturan halk parlak bir ışık gördü'» (Matta 4:12-16).

NEBO: Yükseklik anlamında. Babil'in yalancı bir tanrısının adı.

1. Yahuda'da bir kent: «Öteki Nebo adamları» (Nehemya 7:33). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.
2. Erden ırmağının doğusunda Ruben ile Gad oğullarının Musa'dan istedikleri bölgelerde bir kent (Sayılar 32:38). Ruben, Gad ile Manasse halkının yarısı Amoriler kralı Sihon'un ülkesini paylaştılar. Ruben Sihon'un ülkesinin Lut gölünün doğusunda bulunan kesimini aldı. Nebo kenti Nebo dağına yakın olduğu görülür: İsrail oğulları «Almon-diblataim'den göç edip Nebo karşısında Abarim dağlarında kondular. Ve Abarim dağlarında göç edip Erden yanında Eriha karşısında Moab ovalarında kondular» (Sayılar 33:47,48). Nebo dağı Abarim sıra dağlarının bir doruktur. (Bakınız NEBO DAĞI'na). Nebo kenti Yeşu kitabında sıralanan Ruben'e ait kentleri arasında bulunmaması kent adının o zamana kadar değiştirilmiş olmasından olabilir. Ruben halkı yalancı tanrı adını beğenmeyip değiştirmiş olabilir.

NEBO DAĞI: «RAB, aynı o günde, Musa'ya söyleyip dedi: Eriha karşısında, Moab diyarında olan bu Abarim dağına, Nebo dağına çık; ve mülk olarak İsrail oğullarına vermekte olduğum Kenan diyarını gör; ve kardeşin Harun Hor dağında ölüp halkına katıldığı gibi, sen de çıkacağın dağda öl» (Tesniye 32:48-50). «Musa Moab ovalarından, Eriha karşısında olan Nebo dağına, Pisga tepesine çıktı. Ve RAB ona ülkeyi, Dan'a kadar bütün Gilead'ı, bütün Naftali'yi, Efraim ve Manasse ülkesini ve batı denizine kadar bütün Yahuda ülkesini, Cenub'u ve Tsoar'a kadar hurmalık şehri olan Eriha deresinin havzasını gösterdi. Rab ona dedi: İbrahim'e, İshak'a ve Yakup'a: Senin zürriyetine vereceğim diye ant ettiğim ülke budur; ben onu gözlemlerle sana gösterdim, fakat oraya geçmeyeceksin. Rabbin sözüne göre, Rabbin kulu Musa orada, Moab diyarında öldü. Moab ülkesinde Beyt-peor karşısındaki dereye onu gömdü; fakat bugüne kadar kimse onun kabrini bilmez (Tesniye 34:1-6).

NİL: Tanzaniya'daki Viktoria gölünden çıkıp Sudan ve Mısır'dan geçip Ak Deniz'e dökülen dünyanın ikinci ırmağı. Kutsal Kitap tarihinde Erden ırmağı ile Fırat ve Dicle ırmakları yanı sıra önemli bir yeri vardır. Oysa adı pek az geçer. Çoğunlukla ırmak sözcüğüyle belirtilir: Musa'nın

annesini Musa çocuğu «artık gizleyemeyince, onun için sazdan bir sepet alıp harç ve ziftle sıvadı ve içine koyup ırmağın kenarında sazlığı içine bıraktı.. Firavun'un kızı yıkanmak için ırmağa indi» (Çıkış 2:3,5). «Musa ile Harun RABBİN emrettiği gibi böyle yaptılar; ve Firavun'un gözü önünde.. değneğini kaldırdı ve ırmakta olan suları vurdu; ve ırmakta olan bütün sular kana döndüler» (Çıkış 7:20).

Her yılın ilk baharında kökeni Etiyopya'nın dağlarındaki ve Tanzaniya'dan gelen Ak Nil ile Sudan'da birleşen Mavi Nil dağlardaki karın erimesiyle Haziran'dan Eylül'e dek suların yükselmesine ve Mısır'da sellerin basmasına yol açar. Eski çağda bu olay Mısır'a verimlik kazandırırđı. Nil'in getirdiği verimli toprak tarlalara bırakılırđı. Bugün barajlarla denetim altına alınmıştır. Amos peygamberin bildiriş Nil'in sel baskını bir benzetim olarak kullanır: «Evet bütün yer.. Mısır'ın Irmağı gibi kabarıp yine inecek» (Amos 8:8). Bu verimlilik Yusuf'un açıkladığı Firavun'un rüyasındaki yedi bolluk yılında yansıtılır (Tekvin 41:1-45). Onların ardındaki yedi kıtlık yılının benzeri de bazı çağlarda kaydedilmiştir. Yeşaya Sur için okuduğu ağıtta bu verimliliği şöyle dile getirir: «Ve büyük sular üzerinde onun geliri Şihor'un zahiresi, Nil'in orak mahsulü idi» (Yeşaya 23:3). Tanrı'nın Mısır'a karşı olan öfkeli yargısı ırmağı kurutması olacaktır (Yeşaya 19:5-8; Hezekiel 30:12; Zekarya 10:11).

NİNEVE: Çağdaş Irak ülkesindeki Mosul kentinin karşısında Dicle ırmağının doğu kıyısında bulunan bu çok eski kentin kalıntıları Koyuncuk ve Nebi Yunus adlı yerlerde gömüldür. Nineve adı Sümer halkının İştar tanrıçasına verdiği Nina adından gelmektedir. Nimrod Babil'den sonra kuzey yöreler olan «Aşur'a çıktı ve Nineve'yi, Rehobot-iri, Kalah'ı ve Nineve ile Kalah arasında Resen'i bina etti; büyük şehir budur» (Tekvin 10:10-12). Yıllar sonra (M.Ö. 8. yüzyılda) Tanrı Amittay'ın oğlu Yunus'u Nineve halkını uyarmaya gönderdi (Yunus 1:1,2). Kaçan Yunus'u RAB yakaladı yeniden Nineve'ye yöneltti. «Yunus kalktı ve RABBİN sözüne göre Nineve'ye gitti. Nineve çok büyük bir kentti, genişliği üç günlük yoldu» (Yunus 2:3). Yunus'un uyarısını ciddiye aldılar, kötü yollarından döndüler. Yunus buna kızınca RAB ona şunu sorar: «Ya ben, Nineve için, o büyük kent için acımiyayım mı? O kent ki, orada sağını ve solunu seçemeyen yüz yirmi binden çok insan, bir de çok hayvan var» (Yunus 4:11). İsa Mesih bu olaydan şöyle söz eder: «Nineveliler yargı günü bu kuşakla bir arada dikilecekler ve onu suçlu çıkaracaklar. Çünkü onlar Yunus'un sözü yayması üzerine, günahattan döndüler. İşte, Yunus'tan üstün olan buradadır» (Luka 11:30). Yerusolim'i kuşatan Aşur kralı Sanherib kuşatmayı bırakıp geri döndü ve Nineve'de oturdu (2.Krallar 19:36). Bu kuşatmayı anlatan Sanherib'in bir yazısı Nebi Yunus Höyüğü'nden 1830 yılında çıkarıldı. Nahum ile Tsefanya peygamberler Nineve'nin yıkımını önceden görüp haber verdiler. «Aşur'u yok edecek ve Nineve'yi bir virane ve çöl gibi kurak edecek. Ve sürüler, milletlerin bütün hayvanları onun içinde yatacaklar» (Tsefanya 2:13,14). Durum tıpkı bunun gibi oldu. Yerin adı bugüne dek Koyuncuk olması bunu güzel biçimde simgeliyor.

NOF: Memfis kentinin adının başka biçimi. Türkçe Kutsal Kitap'ta hep Memfis olarak geçer. (Bakınız MEMFİS'e).

ON: Firavun Yusuf'a «On kentinin kahini Poti-fera'nın kızı Asenat'ı karı olarak verdi» (Tekvin 41:45). On kenti Re adını taşıyan güneş ilahının kentiydi. Üstleri sivri taş direkler bu ilahın onuruna dikilirdi. Bunlardan biri İstanbul'un Sultan Ahmet meydanında görülebilir. On eski Mısır dilinde taş direk kenti demektir. Yunanlılar güneş kenti anlamındaki Heliopolis adını verdiler bu kente. Yeremya RABBİN Mısır'a öfkeli yargısını bildirirken On kentine güneş evi anlamındaki Beyt-şemeş adını verdi: «Mısır ülkesinde olan Beyt-şemeş'in dikili taşlarını kıracak» (Yeremya 43:13). Yeşaya (19:18) ve Hezekiel (30:17) bu yere değinmiş olabilir. On kentinin kalıntıları Kahire'nin kuzey doğusu 16 kilometre uzaklığında bulunmaktadır.

PATROS: Eski Mısır dilinde güney ülke anlamındaki bir sözcükten gelir. Yukarı Mısır'a verilen bir addir. Yukarı Mısır Kahire'nin güneyinde Nil'in ilk çağlayana dek bütün Nil vadisini içine

alırdı. Aşağı Mısır Kahire'den Ak Deniz'e dek olan bölgeyi içine alarak Nil Deltası diye tanınan ve birçok kola ayrılan Nil'in ağız ve çevresinden oluşurdu. İbraniler Mısır'a Mitsraim derdi. Bu da çifte çoğul biçiminde olduğundan iki ülkeye değinmiş olabilir. «Mısır'dan, Patros'tan, Kuş'tan.. artakalacak olan halkımın bakiyesini kurtarmak için RAB ikinci kere elini uzatacak» (Yeşaya 11:11). Burada Mısır aşağı Mısır anlamına ve Patros yukarı Mısır anlamına gelir. «Mısır ülkesinde oturan, Migdol'da, Tahpanhes'te, Memfis'te ve Patros ülkesinde oturan bütün Yahudiler için Yeremya'ya şu söz geldi» (Yeremya 44:1). «Mısır'ın sürgünlerini geri getireceğim ve Patros ülkesine, doğdukları ülkeye onları döndüreceğim» (Hezekiel 29:14).

PUL: RAB kaçıp kurtulanları görkemini görmemiş olan «uzaktaki adalara» gönderince uluslar arasında görkemini bildireceklerini açıklar. Bu uluslardan biri Pul'dur (Yeşaya 66:19). Tarış ve Lud (Libya) ile birlikte konusu edilir. Pul'un nerede olduğu bilinmez. Put'un değişik bir yazılışı olduğu tahmin edilirse de bu da kesin değildir.

REFAIM VADİSİ: Dev adamlar vadisi demektir. Benyamin ile Yahuda arasındaki sınırı buraya yakın olduğu bildirilir: «Sınır kuzeye doğru olan Refaim deresinde, Hinnom oğlu deresinin önündeki dağın en son kısmına iniyordu; ve güneye doğru Hinnomderesine, Yebusi sırtına iniyordu ve En-rogel'e iniyordu» (Yeşu 18:16). Yebusi sırtı Yerusalemdir (1. Tarihler 11:4). Hinnom deresi Yerusalemin güneyinde batıdan doğuya doğru uzanır kuzeyden güneye uzanan Kidron deresiyle bağlanır. Tanrı «Refaim deresinde» yayılan Filistiler'e karşı çıkan Davut'a ancak «dut ağaçlarının tepelerinde yürüyüş sesi işitince» harekete geçmesini buyurdu (2. Samuel 5:22-25). Beyt-lehem kentini tutan Filistiler Refaim vadisinde ordugah kurdu (1. Tarihler 11:15,16). Refaim vadisinin böylece Yerusalemlerle Beytlehem arasında olduğu anlaşılır. Refaim deresi buğday yetiştirmekte çok verimliydi (Yeşaya 17:5). Bir olasılıkla Baka vadisi aynı yerdin (Bakınız AĞLAYIŞ VADİSİ'ne).

RETSEF: Aşur kralı Sanherib atalarının yok ettiği yerleri sıralarken Haran'ın yanı sıra Retsef'ten söz eder (2.Krallar 19:12).

SAMİRİYE: Kuzey krallık olan İsrail'in kralı Omri Tirtsa'da altı yıl krallık ettikten sonra «Samiriye dağını Şemer'den iki talant gümüşe satın aldı» (1.Krallar 16:24). Orada kurduğu kentin adını «dağın sahibi Şemer'in adına göre Samiriye koydu.» Samiriye Şekem'in kuzey batısında 11 kilometre uzaklığında idi. Bugün görülebilen Sebaste harabeleridir. Omri'nin oğlu Ahab Samiriye'de bir Baal tapınağını yaptı (1.Krallar 16:32). Samiriye yalancı tanrı tapıcılığıyla kötü ün aldı ve adını kuzey krallığa verdi. İlyas ve Elişas peygamberler bu kentte ve bölgede peygamberlik ettiler. Suriyeliler iki kez kenti kuşattı ama her ikisinde Tanrı'nın gücüyle korundu ve vazgeçmek zorunda kaldılar (1.Krallar 20:1; 2.Krallar 6:24-7:20). 129 yıl sonra Aşur kralı Şalmaneser Samiriye'yi aldı ve İsrail halkını Aşur'a sürdü (2.Krallar 17:23; 18:9-12). Samiriye bölgesine getirilen yalancı tanrılara tapan halklar geri kalan İsraililerle birleşerek Samiriye halkını oluşturdu. «Aşur kralı Babil'den, Kuta'dan, Avva'dan, Hamat'la Sefarvaim'den adamlar getirdi; ve onları Samiriye kentlerinde, İsrail oğullarının yerinde oturttu» (2.Krallar 17:24). «RAB'den korkuyorlar ve kendi ilahlarına.. kulluk ediyorlardı» (2.Krallar 17:33).

Yeni Antlaşma çağında «Yahudiler'in Samiriyeliler'le hiç ilişkileri yoktu» (Yuhanna 4:9). İsa ise bu konuda ayırım yapmadı. «Samiriye'den geçmesi gerekiyordu» ve Samiriyeli bir kadına sonsuz yaşam yolunu açıkladı, Samiriyeliler'in isteği üzerinde orada iki gün kaldı (Yuhanna 4:4,13,14,40). Öğrencilerine «Yeruşalem'de, tüm Yahudiye'de, Samiriye'de ve dünyanın en irak köşesine dek benim tanıklarım olacaksınız» dedi (Haberciler'in İşleri 1:8). Filippus ve daha sonra Petros ile Yuhanna bu bunu yerine getirdi (Haberciler'in İşleri 8:4-25).

SEFARVAİM: «Aşur kralı.. Hamat'la Sefarvaim'den adamlar getirdi; ve onları Samiriye kentlerinde, İsrail oğullarının yerinde oturttu» (2.Krallar 17:24). Bu yerin halkı korkunç yalancı tanrılara tapardı: «Sefarvaimliler oğullarını Sefarvaim ilahlarını Adrammelek'e ve Anammelek'e ateşte yaktılar» (2.Krallar 17:31). Suriye'deki Hamat'la yakın ilişkisi olduğu bu tanrıların

adlarıyla desteklenir. Suriye'de olduğu oldukça kesin olmakla birlikte konumuyla ilgili ayrıntılı bilgimiz yoktur. «Şam sınırı ile Hamat sınırı arasında olan Sibraim» adlı yerin olduğu bir uzmanca öne sürüldü (Hezekiel 47:16).

SELA: Kaya demektir. Edom'un başkentiydi. Lut Denizi'nin güneyinde 80 kilometre uzaklığındaydı. Dik kayalarda oyulmuş ve girişi kolaylıkla savunulabilen dar bir tek geçitten olan bir kent. Petra adıyla da tanınır. Petra Eski Yunanca'da kaya demektir. Yahuda kralı Amatsya «Edom'u.. vurdu ve Sela'yı savaşıyla aldı, onun adını Yokteel koydu» (2. Krallar 14:7). Yokteel Tanrı'nın yengi ödülü demektir. «Kuzuları Sela'dan memleketin hükümdarına, çöl yolu ile Sion kızının dağına gönderin..Sürgünlerim seninle beraber otursunlar; Moab için ise, yıkıcıya karşı sen ona sığınacak yer ol» (Yeşaya 16:1-4). Edom'u kınayan Obadya ise: «Ey sen, kaya (Sela) kovuklarında oturan.. kendi yüreğinin gururu seni aldattı» der (a.3).

Yeni Antlaşma çağında Sela Nabatea krallarının kentiydi. Pavlus Korintoslular'a ikinci mektubunda şunları yazar: «Şam'da Kral Aretas'ın atadığı vali beni ele geçirmek için tüm Şam kentini göz altına aldı. Bir çamaşır sepetinde pencerenin eşiğinden çıkarılıp kale duvarından aşağı indirilerek onun elinden kaçtım» (2. Korintoslular 11:32,33). Aretas Nabatea ülkesinin kralıydı. Büyük İskender'in tarihçesini yazan Diodorus Sikulus Nabatea halkının göçebe bir Arap halkı olduğunu bildirir. Edom ve Moab ülkelerini ele geçirerek Erden'in doğusunda ve Lut Denizi'nin güneyinde krallıklarını kurdular. Doğudan ve güneyden Şam'a ve Ak Deniz'e giden ticaret yolları oradan geçtiği için Nabatea kralları gümrük koyarak zengin ve güçlü oldu. Pavlus Şam'dan ayrılınca Arabistan'a gittiğini belirtti sonra yine Şam'a döndü (Galatyalılar 1:17). Pavlus'un gittiği Arabistan Nabatea idi. Şam'dan bir kervana katılarak yolculuk yaptığını düşünebiliriz. (Bakınız ARABİSTAN'a).

SİBMA: Serinlik demektir. Erden ırmağının doğusunda Ruben'e ayrılan bölgede bir kent (Yeşu 13:19). Ruben oğulları bu kenti yaptılar (Sayılar 32:38; a.3'teki Sebam aynı yer olabilir). Şarabı ün kazanmış bir yer. Moab Tanrı'nın öfkeli yargısına uğrayacağı peygamberlerce önceden bildirilince «Sibma'nın asması kurudu» denir (Yeşaya 16:8,9; Yeremya 48:32). Artık o çağda Ruben kuşağının elinde bulunmadığına bir belirti. Kiryataim'le birlikte sıralanır (Yeşu 13:19). Kiryataim eski çağda dev adamlar olan Emler'in oturdukları kentti. Kral Kedorlaomer ve birlikteki krallar «Emler'i Şave-kiryatayim'de (Kiryatayim ovasında demek olduğu sanılır).. vurdular» (Tekvin 14:5; Tesniye 2:9-11). Kiryataim Musa'nın Ruben kuşağına ayırdığı ve Heşbon'da bulunan bir kentti (Sayılar 32:37; Yeşu 13:19). Daha sonra Moab'ın eline düştü (Yeremya 48:1). Lut Denizi'nin doğusunda yaklaşık 10 kilometre uzaklığındaki el-Kureiyat olduğu sanılır.

SİLOAM: «İsa yolda giderken doğuştan gözleri görmeyen bir adamı gördü. Öğrencileri sordular: 'Öğretmen, kim günah işledi de bu adam kör doğdu; kendisi mi yoksa anası babası mı?' İsa, 'Ne o günah işledi, ne de anası babası' diye yanıtladı, 'Tanrı'nın işleri onda açıklansın diye.. daha gündüzken beni gönderenin işlerini uygulamalıyız. Gece geliyor. O zaman kimse iş yapmayacak. Ben dünyada olduğum sürece dünyanın ışığı'yım.' Bu sözleri söyleyerek yere tükürdü, tükürükle çamur yaptı. Çamuru adamın gözlerine sürerek, 'Git, Siloam -Gönderilmiş demektir- havuzunda yıkan!' dedi. O da gidip yıkandı ve gözleri açılmış olarak geri döndü» (Yuhanna 9:1-9). Yeruslaim'in çevresindeki tek tatlı su kaynağı Gihon pınarıydı. Bu pınar Hinnom oğlu deresinin yaklaşık 600 metre kuzeyinde, Yeruslaim'deki Ofel tepesinin yamacının Kidron deresine indiği yerdeydi. Yahuda kral Hizkiya «Gihon sularının yukarı kaynağını» kapadı «ve onları Davut kentinin batı tarafında doğru aşağı» indirdi (2.Tarihler 32:30). Bunu yapmaktaki amacı düşmanlar saldırınca kent duvarının içinde düşmanın kapatamayacağı içme suyu kaynağını sağlamaktı. Bunu bugün bile içinden geçilebilen 400 metre uzunluğunda olan bir tünelle yaptı. Tünelin içinde bulunan İbranice yazı İstanbul'un bir müzesinde görülebilir. Yazı tüneli yapan işçilerin karşı yönden kazan öbür arkadaşlarının

seslerini dinleyerek onları karşılayabilmek için nasıl yön değiştirdiklerini anlatır. Tünel Siloam Havuzu'nda açılır. (Bakınız ŞİLOAH'a).

SİON:

1. İsrail oğullarının Erden ırmağının doğusunda ele geçirdikleri topraklar «Arnon vadisi kenarında olan Aroer'den ta Sion dağına kadar (o Hermon'dur)» idi (Tesniye 4:48).
2. İlkın Yeruslalım'in bir parçası, sonra tümü için kullanılan bir ad. «Sen buraya girmeyeceksın, fakat körler ve topallar seni kovacaklar» diyen Yebusiler'i yenip Sion hisarını alan Davut ona «Davud'un şehri» adını koydu (2. Samuel 5,6-10). Bu Hinnom ile Kidron derelerine bakan Yeruslalım'in yüksek tepesiydi. Daha sonra bu ad Yeruslalım'in tümüne verildi. Tıpkı Korah oğullarının bir mezmurunda şöyle dendiği gibi: «Sion'un çevresinde gezin, etrafını dolanın, kulelerini sayın; hisarlarına iyi bakın, saraylarını seyredin: öyle ki, onu gelecek kuşağa anlatasınız. Çünkü bu Tanrı her zaman ve sonsuza dek bizim Tanrımız'dır; ölüme dek o bize yol gösterecektir» (Mezmur 48:12-14). Sion Tanrı'nın kenti, Tanrı'nın özellikle kurtarışını açıkladığı yer olarak tanınırdı: «RAB büyüktür, Tanrımız'ın kentinde, kutsal dağında övgüye çok layıktır. Kuzey yanlarında büyük Kral'ın kenti, yüksekliği güzel olan Sion dağı bütün yerin sevincidir. Tanrı onun saraylarında yüksek kule olarak kendini bildirmiştir» (Mezmur 48:1-3). Peygamberler Sion'un Tanrı hükümranlığının başkenti olacağını belirtir: «Son günlerde..dağların başında RAB evinin dağı pekiştirilecek.. Çünkü yasa Sion'dan ve RABBİN sözü Yeruslalım'den çıkacak. Uluslar arasında hükmedecek, çok halklar hakkında karar verecek; ve kılıçlarını sapan demirleri.. yapacaklar; ulus ulusa karşı kılıç kaldırmayacak ve artık savaşı öğrenmeyecekler» (Yeşaya 2:2-4). Yeni Antlaşma imanlıların yaklaştığı dağın «Sion dağı, diri Tanrı'nın kenti, göksel Yeruslalım» olduğunu bildirir (İbraniler 12:22; Vahiy 21. ve 22. bölümlere de bakınız).

SURİYE: İbranice'deki Aram sözcüğü Eski Antlaşma'da genellikle Suriye diye çevrilir. Arami halklar adlarını ya Sam'ın oğlu Aram'dan ya da Nahor'un torunu Aram'dan ya da her ikisinden almışlardır. Eski Antlaşma'da «Suriye» ya da «Suriyeli» sözcüğü her geçtiği zaman aslında «Aram» ya da «Arami» kelimesidir. Aram ya da Suriye Filistin'in kuzeyi ve doğusundaydı. Eski Antlaşma çağında birkaç bölgeye ayrılırdı:

1. Şam Suriyesi. «Şam Suriyelileri Tsoba kralı Hadadezer'e yardım etmek için geldiler ve Davut Suriyeliler'den yirmi iki bin kişi vurdu. Davut Şam Suriyesi'ne asker koydu ve Suriyeliler Davud'a harç ödeyen kullar oldular. RAB Davud'u her gittiği yerde kurtardı» (2.Samuel 8:5,6). Adından anlaşıldığı gibi Şam çevresinde bulunuyordu.
2. Tsoba Suriyesi: «Ammon oğulları Davud'a iğrenç oldukları gördüler ve Ammon oğulları.. Tsoba Suriyelileri'ni ücretle tuttular» (2.Samuel 10:6). Tsoba Şam'ın kuzeyinde Hamat ile Fırat ırmağının arasındaydı.
3. Aram-maaka: «Ammon oğulları Davud'a iğrenç oldukları gördüler ve Ammon oğulları.. bin kişi ile Maaka kralını» (2.Samuel 10:6). Maaka Suriyelileri'nin krallığı Hermon dağının güney ve doğu yamaçlarındaydı.
4. Beyt-rehob Suriyesi: «Ammon oğulları Davud'a iğrenç oldukları gördüler ve Ammon oğulları.. Beyt-rehob Suriyelileri'ni ücretle tuttular» (2.Samuel 10:6). Beyt-rehob Hule gölünün ovasında Laiş'e yakındı.
5. İrmağın öte tarafında olan Suriye ya da Aram-narahaim (Mezopotamya): «Hadarezer gönderip ırmağın öte tarafında olan Suriyelileri çıkardı» (2.Samuel 10:16; bakınız Tekvin 24:10'a). Fırat'ın doğusundaydı.

Suriye ülkesi Büyük İskender'in imparatorluğunun parçalanması üzerine kuruldu. Suriye adı ya Sur kentinden ya da daha büyük olasılıkla Aşur adının kısaltılmasından gelir. M.Ö. 64 yılında Roma yönetimi altına geçti. Başkenti Hatay ilinin başkenti Antakya idi: «O günlerde Kayser Avgustus'tan, tüm dünyanın sayımını amaçlayan yazılı bir buyruk çıktı. Bu ilk sayım Kirinius'un Suriye valiliği döneminde oluyordu» (Luka 2:1,2). İsa'nın «ünü tüm Suriye'de yayıldı. Tüm hastaları, çeşitli rahatsızlıklar, ağrılar çekenleri, cinlileri, saraları, inmelileri O'na getirdiler, tümünü sağlığa kavuşturdu» (Matta 4:24). «Stefanos'a çektilen acı sonucunda

darmadağın olanlar Finike'ye, Kıbrıs'a ve Antakya'ya gittiler. Tanrı Sözü'nü Yahudiler'den başka hiç kimseye bildirmiyorlardı. Ama onlardan Kıbrıslı ve Kirineli bazı kişiler Antakya'ya gelip Yunanlılar'a da Rab İsa'nın Sevinç Getirici Haberi'ni bildirdiler. Rabbin eli onları destekliyordu. Çok sayıda insan iman ederek Rabbe döndü» (Haberciler'in İşleri 11:19-21). Suriye'nin başkentinde müjdeyi Uluslar'a yayan bir imanlılar topluluğu kuruldu (Haberciler'in İşleri 13:1-12). Yerusaleml'e doğru yolculuk yapan Pavlus Patara'da «Finike'ye giden bir gemi bulunca ona binip» denize açıldı. Suriye'ye yönelip Sur'a vardılar. (Haberciler'in İşleri 21:1-7).

ŞARON: Kuzeydeki Karmel dağından Yafa'ya kadar uzanan 80 kilometrelik deniz ovası. Genişliği 10 ile 20 kilometre arasında değişir. Bol çiçekli bir bölge olarak tanınırdı: «Bozkır sevinecek ve nergis gibi çiçeklenecek. Bol bol çiçeklenecek.. Karmel'in ve Şaron'un haşmeti ona verilecek» (Yeşaya 35:1,2). «Şaron gülü» orada birbirinin ardından çıkan dört çeşit çiçek için genel bir ad olduğu sanılır (Neşideler 2:1). Eski Antlaşma çağında bu bölgede az yerleşim merkezlerine rastlanır. En çok otlak yeri olarak kullanılırdı: «Şaron'un bütün otlaklarında oturdular» (1.Tarihler 5:16). Kral Davut için «Şaron'da otlanan sığırlar üzerinde Şaronlu Şitray vardı» (1.Tarihler 27:29). Kuzeyde Soko kenti vardı. Kral Süleyman'ın on iki görevliden biri «Arubbot'ta Ben-hesed» idi «(Soko ve bütün Hefer ülkesi ona aitti)» (1.Krallar 4:10). Soko adlı bu yerin Efraim bölgesinde Şaron ovasında ve Şekem'in kuzey batısında 24 kilometre uzaklığında bulunan Suveike'nin yanındaki Tel er-Ras olduğu sanılır. Kenanlı Hefer kralı Yeşu'un yendiği krallar listesinde Tappuah ve Afek kralları arasındadır (Yeşu 12:17,18). Bu kralların kentleri Efraim bölgesindeydi. Afek Şaron ovasının güneyindeydi. Lod ve Ono adlı yerler de ovanın güneyindeydi. Yeni Antlaşma çağında orada daha çok yerleşim merkezlerinin bulunduğu anlaşılır. Artık Lod Lidda olarak tanınırdı. Petros Lidda'da oturan Eneas adlı yatalak inmeliyi İsa Mesih'in adıyla sağlığa kavuşturunca «Lidda ile Şaron'da yaşayanların tümü onu görerek Rabbe döndüler» (Haberciler'in İşleri 9:32-35).

ŞEBA: Eski bir krallık. Bugünkü Yemen olduğu sanılır. Baskın yapıp Eyub'un öküzlerini ve eşeklerini alıp götürülen Şebalılar'dı (Eyub 1:14,15). «Şeba kraliçesi RABBİN isminden ötürü Süleyman'ın şöhretini işitince onu bilmecelemlerle denemeye geldi» (1.Krallar 10:1-13). İsa Mesih Şeba kraliçesine «Güney'in kraliçesi» der (Matta 12:42).

ŞİLOAH: Siloam adının Eski Antlaşma'daki biçimi. «Madem ki bu halk sesizce akan Şiloah sularını hor gördüler ve Retsin ile Remalya'nın oğlu ile seviniyorlar; bunun için, işte Rab Irmağın kuvvetli ve bol sularını, Aşur kralını.. onların üzerine çıkarıyor» (Yeşaya 8:6,7). Gihon pınarından çıkan sular bir kanalda ancak bir kaç milimetre inişle seesizce akmaktaydı. Halk Tanrı'ya güveneceğine Tanrı'nın isteğine karşı müttefikler aradı. (Bakınız SİLOAM altında yazılanlara).

ŞİNAR: Eski çağda bir ülke. Nimrod Nuh oğlu Ham'ın soyundan olduğu açıklandıktan sonra onunla ilgili şu bilgiler verilir: «O yeryüzünde kuvvetli adam olmaya başladı. O RABBİN indinde kudretli avcı idi; bundan dolayı: RABBİN indinde Nimrod gibi kudretli avcı, denilir. Ve onun krallığının başlangıcı Şinar diyarında Babil, ve Erek, ve Akkad ve Kalne idi» (Tekvin 10 9,10). Şinar ülkesi Babil çevresinde olduğu anlaşılır. Babil Bağdat kentinin güneyinde Fırat ırmağının kenarında kurulmuştu. Oraya yerleşen halklardan kesin bilginin bulunduğu ilk halk Sümer halkıdır. Acaba Şinar adının Sümer halkıyla ilgisi var mı? Bu konuda kesin bilgimiz yoktur.

TARŞIŞ: Yahudi tarihçi Yosefus Nuh oğlu Yafet oğlu Yavan'ın oğlu Tarşış'in Tarsus adlı kentle ilgili olduğunu bildirir (Tekvin 10:2-5). Yavan'ın Yunan'la ilgili olduğu sanılır. Buna göre Tarsus kenti Yunan kolonisi olarak kurulmuş olabilir. Tarsus'un Eski Antlaşma'daki Tarşış'le ilgisi olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır.

Tarşış'ten şöyle söz edilir: «Kral Süleyman Edom ülkesinde, Kızıl Deniz'in kıyısında Elot'un (Elat'ın) yanında olan Etsyon-geber'de gemiler yaptı.. Çünkü Hiram'ın gemileriyle kralın denizde Tarşış gemileri vardı; Tarşış gemileri üç yılda bir kere altın ve gümüş, fil dişi ve

maymunlar ve tavus kuşları ile yüklü olarak gelirlerdi» (1. Krallar 9:26; 1. Krallar 10:22; 2. Tarihler 8:17). Yahuda kralı Yehoşafat kötü işleriyle tanınan İsrail kralı Ahazya ile uyuşarak Etsyon-geber'de gemiler yapıp Tarşış'e yollamak istediye de «Eliezer Yehoşafat'a karşı peygamberlik edip dedi: 'Ahazya ile uyuştüğün için RAB senin işlerini bozdu.' Ve gemiler parçalandılar ve Tarşış'e gidemediler» (2. Tarihler 20:35-37). «Yunus RABBİN önünden Tarşış'e kaçmaya kalktı ve Yafa'ya gitti ve Tarşış'e giden bir gemi buldu; navlununu verdi ve RABBİN önünden uzağa, Tarşış'e onlarla beraber gitmek için gemiye bindi» (Yunus 1:3). «Onlardan kaçıp kurtulanları milletlere Tarşış'e, Pul'a ve Lud'a (yay çekenlere), Tubal'a ve Yavan'a şöretimi iştmemiş.. olan uzaktaki adalara göndereceğim ve milletler arasında izzetimi bildirecekler» (Yeşaya 66:19). «Tarşış'ten dövülmüş gümüş levhalar.. getirilir» (Yeremya 10:9; Hezekiel 27:12).

Tarşış'in tek yer olduğu yoksa bazı uzmanların öne sürdüğü gibi maden filizi eritme fırını anlamındaki bir sözcüktü ve maden ticaretiyle uğraşan çeşitli limanlar için kullanıldığı kesin olarak saptanmamıştır. Uzak olduğu için maden ticaretinde ün kazanan İspanya'nın eski Tartessus kenti olduğu sanılmıştır. Tarşış adı Sardinya adasında bulunan Finikeliler'in bir yazıtında görülür.

TSOAN: Mısır'ın eski bir kenti. Nil deltasının kuzey doğusundaki Menzale gölünün güney kıyısına yakın San el-Hagar adlı yerdeydi. RAB «Mısır ülkesinde, Tsoan bölgesinde, atalarının önünde şaşılacak işler yaptı» (Mezmun 78:12,43). Mısır'daki Tsoan Hebron'dan yedi yıl sonra kuruldu (Sayılar 13:22). M.Ö.1100 yılından M.Ö.660 yılına dek Mısır'ın başkenti sayılırdı: «Tsoan reisleri bütün bütün sefih oldular» (Yeşaya 19:11).

TSOAR: Küçük demektir. Bela adıyla da tanınan Tsoar ve Gomorra, Adma, Sodom, Tseboim kentleriyle birlikte Havza Şehirleri (Ova Kentleri) diye çağrılırdı. İbrahim tarafından seçme hakkını alan Lut bol sulu olduğundan «Havza şehirlerinde oturdu ve Sodom'a doğru çadır kurardı» (Tekvin 13:10-13). Sodom Gomorra ile birlikte günahlılığıyla tanındı: «Sodom halkı kötü ve RABBE karşı çok günahkardılar» (Tekvin 13:13). «Bunun gibi, rasgele cinsel ilişkide bulunan, doğal ilişki dışında sapıklık yapan Sodom ile Gomorra ve çevrelerindeki kentler de sonsuz ateş yargılaması altında bir örnek olarak segilenmektedir» (Yahuda 7). RAB o kentleri yok edeceğini İbrahim'e bildirince İbrahim 50 doğru kişiyle başlayarak en sonda 10 doğru kişinin hatırası için RAB'ten kentleri yok etmeyeceği vaadini alır. On doğru kişi bulunmadığı için «RAB Sodom üzerine ve Gomorra üzerine RAB tarafından göklerden kükürt ve ateş yağdırdı; ve o şehirleri ve bütün Havza'yı.. altüst etti (Tekvin 19:24,25). Ancak Lut ve kızları kurtuldu. Geriye bakan Lut'un karısı «tuz direği oldu» (a.26).

Lut yakın ve küçük bir kent olduğundan Tsoar'a kaçmak için melekten izin istedi. Melek isteğini kabul etti (Tekvin 19:18-21). Kentin adı bu nedenle küçük anlamındaki Tsoar oldu. Sonra orada kalmaktan korktuğu için dağa çıkıp mağarada oturdu (Tekvin 19:30).

Kazibilimcilerin araştırmaları M.Ö. 2000 yılının sularınca bölgeye yaklaşık 600 yıl boyunca boşaltan bir facianın olduğunu gösteren kanıtları bulmuştur. Yosefus adlı tarihçi yazdığı çağda (İsa'dan hemen sonra) bu kentlerin kalıntılarının daha büsbütün Lut gölü suları tarafından kaplanmadığını bildirir (Yahudi Savaşları IV:4). Sodom ve öbür kentler göl sularının artık kaplamış olduğu gölün güneyinde bulunan ovada bulunmaktaydı.

Musa peygamberin Pisga dağından Kenan diyarını gözlediği zaman Tsoar, güneyde en uzak görebildiği yerd (Tesniye 34:3). Moab'ın kaçakları, yıkımdan kaçmak için Tsoar'a sığınıyorlar. Heşbon'un feryatları Tsoar'a dek erişiyor (Yeremya 48:34).

YAHATS: İsrail oğullarının Amoriler'in kralı Sihon'u yendikleri yer (Sayılar 21:23). Ruben bölgesindeki kentlerden biri (Yeşu 13:18). Levililer'e verildi (Yeşu 21:36). Daha sonraki

çağlarda Moab kenti yeniden aldı: «Heşbon'la Eleale feryat ediyorlar; sesleri Yahats'a kadar erişiyor; bunun için Moab'ın silahlı adamları yüksek sesle bağıyorlar» (Yeşaya 15:4).

YAHUDA: Yakub'un Lea'dan dördüncü oğlu. Annesi «Bu defa RABBE hamdedeceğim» diyerek sevincini belirtmek için dünyaya getirdiği oğula «O (Tanrı) övülsün» anlamındaki Yahuda adını verdi (Tekvin 29:35). Yahuda'ya verilen bölge büyüktü (Yeşu 15:1-63). Dan ile Benyamin bölgeleri onun kuzeyindeydi. Sınır hemen hemen düz olarak Lut denizinin kuzeyinden Ak Deniz'e kadar doğudan batıya gidiyordu. Sınır Yerusolim'in güneyinden geçiyordu. Batı sınırı Ak Deniz ve doğu sınırı Lut deniziydi. Güney sınırı Edom sınıırıydı (Yeşu 15:21). Bu bölge Rehoboam zamanında ülke ikiye bölününce bir krallık oldu (1.Krallar 12).

YAHUDIYE: Romalılar'ın Filistin'in en güney kesimine verdiği ad. Uzunluğu kuzeyden güneye Beytlehem'den Beerşeba'ya kadar 88 kilometreydi ve genişliği kırk elli kilometreydi. Bölgenin yarısı çöldü. Vaftizci Yahya'nın hizmetinin başlangıcında «Kayser Tiberius'un imparator oluşunun on beşinci yılında, Pontius Pilatus Yahudiye ülkesinde valiydi» (Luka 3:1). İsa «Yahudiye'nin Beytlehem kasabasında» doğdu (Matta 2:1). «Galile'den yoğun bir topluluk İsa'nın ardı sıra gitti. Yahudiye'den, Yerusolim'den.. yoğun topluluklar yapmakta olduğu işleri haber alarak O'na geldiler (Markos 3:7,8). Dirilişinden sonra Rab İsa habercilere şunları bildirdi: «Kutsal Ruh sizlere geldiğinde güç ile kuşanacaksınız. Yerusolim'de, tüm Yahudiye'de, Samiriye'de ve dünyanın en ırak köşesine dek benim tanıklarım olacaksınız» (Haberciler'in İşleri 1:8).

YAVAN: Nuh oğlu Yafet oğlu «Yavan'ın oğulları: Elişa, Tarşış, Kittim ve Dodanim. Memleketlerinde her biri diline göre, milletlerinde kabilelerine göre milletlerin adaları bunlardan bölündüler» (Tekvin 10:2-5). Yavan'ın Yunan'la ilgili olduğu sanılır. Eski çağda Ege bölgesinde koloniler kuran ve Yunanca'da İones adıyla tanınan halktı. Yeşaya aynı konuyu şöyle vurgular RAB'ten getirdiği sözde: «Onlardan kaçıp kurtulanları uluslara, Tarşış'e, Pul'a ve Lud'a (yay çekenlere), Tubal'a ve Yavan'a ünümü işitmemiş ve yüceliğimi görmemiş olan uzaktaki adalara göndereceğim ve uluslar arasında yüceliğimi bildirecekler» (Yeşaya 66:19). RAB Daniel'e Büyük İskender'in imparatorluğunu ve dörde bölünmesini açıklarken Yunan ili kralı dediği zaman İbranice'de Yavan adını kullanır: «O kıllı ergeç Yunan ili kralıdır; ve gözleri arasında olan büyük boynuz birinci kraldır (Büyük İskender). Kırılmış ve yerine dört boynuz çıkmış olana gelince, o ulustan dört krallık çıkacak ama onun gücünde olmayacaklar» (Daniel 8:21).

YAZER: Yardım edici demektir. Gilead ülkesine yakın Ruben ve Gad oğullarının Erden'in doğusunda görüp hayvancılıkları için beğendikleri bir ülke: Yazer ülkesi (Sayılar 32:1,2). Bu yörenin kenti Yazer, Gad kuşağına ayrıldı (Sayılar 32:35) ve Levililer'e verildi (Yeşu 21:39). Belki Heşbon'un kuzeyindeki Kirbet Jazzir.

YERUŞALEM: Kentin konusunun Kutsal Kitap'taki ilk geçmesi kralları yenmekten dönen İbrahim'in Yüce Tanrı'nın kahini ve Salem kralı Melkisedek tarafından kutlu kılınması olayı olduğu sanılır (Tekvin 14:18). Salem selamette, esenlik içinde demektir. Kralın vadisi anlamındaki Şave vadisine yakındı (Tekvin 14:17). Salem'i Yerusolim'le bir saymak için bir sakınca görülüyor. Bir Mezmur Salem'i Sion'le bir sayar (Mezmur 76:2). Sion Yerusolim'i simgeleyen bir adtır. Melkisedek (doğruluk kralı) adına çok benzeyen Adoni-tsedek (doğruluk efendisi) adını taşıyan bir kişi Yerusolim kralıydı Yeşu zamanında (Yeşu 10:3).

Yebusi ya da Yebus, Yebusi halkının Davut zamanına kadar Yerusolim'de tuttıkları tepe. Benyamin ile Yahuda arasındaki sınırın Yebusi sırtından geçtiği bildirilir: «Sınır kuzeye doğru olan Refaim deresinde, Hinnom oğlu deresinin önündeki dağın en son kısmına iniyordu; ve güneye doğru Hinnomderesine, Yebusi sırtına iniyordu ve En-rogel'e iniyordu» (Yeşu 18:16). Yebusi sırtı Yerusolim'dir (Yeşu 15:8; 1.Tarihler 11:4). Hinnom deresi Yerusolim'in güneyinde

batıdan doğuya doğru uzanır kuzeyden güneye uzanan Kidron deresiyle bağlanır. «Adam Yebus'un karşısında vardı (o Yeruşalim'dir)» (Hakimler 19:10).

«Sen buraya girmeyeceksin, fakat körler ve topallar seni kovacaklar» diyen Yebusiler'i yenip Sion hisarını alan Davut ona «Davud'un şehri» adını koydu (2. Samuel 5,6-10). Bu Hinnom ile Kidron derelerine bakan Yeruşalim'in yüksek tepesiydi. Daha sonra bu ad Yeruşalim'in tümüne verildi. Tıpkı Korah oğullarının bir mezmurunda dendiği gibi: «Sion'un çevresinde gezin, etrafını dolanın, kulelerini sayın; hisarlarına iyi bakın, saraylarını seyredin: öyle ki, onu gelecek kuşağa anlatasınız. Çünkü bu Tanrı her zaman ve sonsuza dek bizim Tanrımız'dır; ölüme dek o bize yol gösterecektir» (Mezmun 48:12-14). Sion Tanrı'nın kenti, Tanrı'nın özellikle kurtuluşunu açıkladığı yer olarak tanınırdı: «RAB büyüktür, Tanrımız'ın kentinde, kutsal dağında övgüye çok layıktır. Kuzey yanlarında büyük Kral'ın kenti, yüksekliği güzel olan Sion dağı bütün yerin sevincidir. Tanrı onun saraylarında yüksek kule olarak kendini bildirmiştir» (Mezmun 48:1-3).

Davut ve Süleyman'ın zamanında İsrail'in başkenti ve tapınağın kuruluşundan sonra ülkenin tapınma merkeziydi. Krallığın ikiye bölünmesinden sonra İsrail kralları olanca güç ve akıllılıklarıyla Yeruşalim'in bu çekiciliğine karşı durmaya çalıştılar. Sürgünden sonra yine ülkenin siyasal ve dinsel merkezi oldu. Yeni Antlaşma çağında bu iki yönlü önemini sürdürüyordu. İsa kendisini Mesih olarak yadsıyan Yahudi ulusunun cezalandırılacağını önceden bildirdi. Bunun ağırlığı Yeruşalim'in yıkılışında toplanacaktı (Matta 24:2,15,16). Bu söz çağımızın 70 yılında gerçekleşti.

Peygamberler Yeruşalem'in Tanrı hükümrancılığının başkenti olacağını belirtir: «Son günlerde..dağların başında RAB evinin dağı pekiştirilecek.. Çünkü yasa Sion'dan ve RABBİN sözü Yeruşalim'den çıkacak. Uluslar arasında hükmedecek, çok halklar hakkında karar verecek; ve kılıçlarını sapan demirleri.. yapacaklar; ulus ulusa karşı kılıç kaldırmayacak ve artık savaşı öğrenmeyecekler» (Yeşaya 2:2-4). Yeni Antlaşma imanlıların yaklaştığı dağın «Sion dağı, diri Tanrı'nın kenti, göksel Yeruşalem» olduğunu bildirir (İbraniler 12:22; Vahiy b.21 ve 22'ye de bakınız).

ZEBULUN: İkamet, oturma demektir. Lea Yakub'a altıncı bir oğul doğururken «Tanrı bana iyi bir hediye verdi, şimdi kocam benimle oturacaktır; çünkü ona altı oğul doğurdum» dedi. «Ve onun adını Zebulun koydu» (Tekvin 30:19,20). Zebulun'a verilen miras Galile denizi ile Ak Deniz arasındaydı. Güneyinde Manasse, güney doğusunda İssakar, kuzeyinde ve kuzey doğusunda Naftali ve batısında Aşer bölgeleri bulunuyordu. Bu bölgenin tarihsel önemi olan yerler arasında Hakim Elon'un memleketi Ayyalon kenti, Yunus peygamberin doğum yeri Gat-hefer, İsa'nın çocukluğunu geçirdiği Nasıra ve düğünde mucize yaptığı Kana vardı. İsa «Zebulun ve Naftali sınırlarında, deniz kıyısında bir kent olan Kafarnahum'a» yerleşmesi Yeşaya peygamberin «Zebulun ülkesi, Naftali ülkesi.. karanlıkta oturan halk parlak bir ışık gördü» sözünü yerine getirdi (Matta 4:12-17).

«Yerler»in indeksi

Ak Deniz	13, 24, 25
Ammon	1-3, 16, 21
Amoriler	2, 7, 12, 13, 15, 17
Arabistan	3, 20
Aşdod	4
Aşur	4
Babil	3, 5, 6, 9, 13, 14, 22
Dicle	5, 9, 12, 17, 18
Edom	7, 8, 16, 20, 22, 24
Efraim	5, 8, 17, 22
Elam	8, 9, 14
Fars	6, 9
Filistiler	4, 19
Gaza	4
Habeş	10, 11, 14
Havza	23
İsrael	
Dan	8, 14, 24
Efraim	5, 8, 17, 22
Gad	3, 9, 12, 15, 17, 24
Manasse	8, 15, 17, 25
Naftali	10, 17, 25
Ruben	3, 9, 12, 15, 17, 20, 23, 24
Zebulun	17, 25
Kenan	10, 13, 17, 23
Kildani	6, 14
Kuş	14
Lidya	15
Med	6, 9
Mezopotamya	21
Midyan	16
Moab	2-4, 6, 7, 15-17, 20, 24
Roma	6, 21
Samiriye	4, 8, 10, 12, 19
Sion	1, 20, 21, 24, 25
Sudan	9, 14, 17
Sümer	5, 6, 18, 22
Suriye	7, 9, 10, 13, 21
Şeba	22
Yahuda	1, 4, 6-10, 13-15, 17, 19, 20, 23, 24
Benyamin	2, 5, 8, 11, 16, 19, 24
Yemen	22
Yunan	10, 22, 24